

ZAZAKÎ DE ZERFÎ

Ahmet Kırcan

Unîversîteya Mardin Artuklu, Fakulteya Edebîyatî, Beşê Ziwan û Edebîyatê Kurdî,
ahmetkircan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3885-5218>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 20 Şubat 2024 **Accepted / Kabul Tarihi:** 28 Nisan 2024

DOI: 10.26791/sarkiat.1440088

Zazacada Zarflar

Öz

Morfolojinin önemli konularından birisi zarflardır. Zarf; fiillerden, sıfatlardan, sıfatfiillerden veya zarflardan önce gelen ve onları zaman, mekan, yön, nitelik, nicelik, azlık-çokluk ve soru gibi yönlerden tamamlayan isim kökenli sözcüklerdir. Çalışmanın amacı Zazaca zarfları analiz etmek, özelliklerini açıklamak ve örneklerle somut hale getirmektir. Çalışmada Zazacada kullanılan zarflar; kökenlerine göre, yapılarına göre ve işlevlerine göre tasnif edilmiştir. Her bölümün kendi içerisinde alt başlıkları vardır ve her bölümde açıklayıcı birçok örnek verilmiş ve bu örnekler de izah edilmiştir. Zazaca üzerine yazılan gramer kitaplarında zazaca zarflar ile ilgili birçok malumat verilmiş ve müstakil olarak Zazacadaki zarflar üzerine bir de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Ama bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir bilim dalı olarak dilbilim kümülatif ve ilerlemeci bir yapıdadır. Daha önce yapılmış olan çalışmalar değerlendirilmiş ve bu çalışmalardaki eksik taraflar giderilmeye çalışılmıştır. Zazaca grameri üzerine yazılmış olan eserlerin yanı sıra Farsça, Arapça, Türkçe, Soranca ve Kurmanca yazılmış olan dilbilim eserlerinden de istifade edilmiştir. Bu dillerde zarflar üzerine yapılmış olan tasnifler göz önüne alınarak, zarflar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıdan bu çalışma özgün ve önemli bir çalışmadır. Çalışmada 165'ten fazla cümle örnek olarak verilmiş ve bu cümlelerde bulunan zarflar analiz edilmiştir. Zarflar cümle içerisinde çeşitli fonksiyonlarla kullanılan unsurlardır. Kullanım alanlarına göre isim soylu sözcükler de zarf olarak kullanılabilir. Çalışmada bu sözcüklerde de örnekler verilmiştir. Zarflar aynı zamanda sentaksın bir parçasıdır ama bu çalışmada zarfların sentaks özellikleri üzerinde durulmamıştır. Çalışmada açıklama, örneklendirme, yorumlama gibi yöntem ve teknikler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Dilbilim, Morfoloji, İsim Morfolojisi, Zarf

Adverbs in Zazaki

Abstract

One of the important subjects of morphology is adverbs. Adverbs are noun-derived words that precede verbs, adjectives, adjectival verbs or adverbs and complement them in terms of time, space, direction, quality, quantity, scarcity-multiplicity and question. The aim of the study is to analyze Zazaki adverbs, explain their properties and make them concrete with examples. In the study, adverbs used in Zazaki are classified according to their origins, structures and functions. Each section has its own sub-headings and many illustrative examples are given in each section and these examples are also explained. In the grammar books written on Zazaki, a lot of information about adverbs in Zazaki is given and a master's thesis on adverbs in Zazaki was prepared independently. However, it is not possible to say that these studies are sufficient. As a branch of science, linguistics is cumulative and progressive. Previous studies were evaluated and the deficiencies in these studies were tried to be eliminated. In addition to the works written on Zazaki grammar, linguistic works written in Persian, Arabic, Turkish, Sorani and Kurmanji were also utilized. Considering the classifications made on adverbs in these languages, adverbs have been tried to be explained. In this respect, this study is an original and important work. In the study, more than 165 sentences were given as examples and the adverbs in these sentences were analyzed. Adverbs are elements used in sentences with various functions. According to their usage areas, words with nouns can also be used as adverbs. Examples of these words are also given in the study. Adverbs are also a part of syntax, but this study does not focus on the syntax features of adverbs. Methods and techniques such as explanation, exemplification and interpretation were used in the study.

Keywords: Zazaki, Linguistics, Morphology, Noun Morphology, Adverb

DESTPÊK

Zerfî mîyanê morfolojîya nameyan de grûba nameyan de ca gênê. Zerfî vernîya karan, sifetan, sifetkaran û zerfan ra yenê û nê grûbanê çekuyan hetê *zeman*, *mekan*, *het*, *senîniye*, *çendîniye*, *pers*, *tayniye-zêdeyîye*, *teyîdkerdiş* ûsn tamam kenê û manaya nê grûbanê çekuyan hîna dîyar kenê. Zerfî heme ziwanan de bi heman şekil a wezîfe nêkenê. Her çiqas zerfî eşkenê vernîya sewbîna çekuyan de bêrê zî, cayê eslî yê zerfan vernîya karan o. Zerfî hem şeklê çekuyan de hem zî sey komçekuyî û cumleyan eşkenê bêrê şuxulnayene. Seke cor de zî ifade bîyo, zerfî eslê xo de mîyanê grûba nameyan de yenê hesabnayene labelê zerfî taybetmendîya nameyan ra zêdeyêrî *hereketan*, *kerdiş* û *bîyayışan* reyde eleqedar ê.¹ Zerfî her tim tesîrê karan nêzêdenenê, ge zî tesîrê karan teng kenê yan kêmî kenê.²

Zerfî halê sadeyî û xoserî de sey name yenê qebûlkerdene. Wezîfe û fonksiyonê çekuyanê sey sifet û zerfan ancax mîyanê sentaksê cumle de dîyar beno.³ Kes nêşkeno zerfan, sifetan û nameyan yewbînî ra cîya bikero, çekuyî mîyanê cumle de goreyê rêzêbiyayîşê çekuyan eşkenê cîya wezîfeyan îfa bikerê. Labelê her name yan sifet zî nêşkeno wezîfeyê zerfî de bêro şuxulnayene. Peymê ke pênas de derbas bî *-zeman*, *mekan*, *het*, *senîniye*, *çendîniye*, *pers*, *tayniye-zêdeyîye*, *teyîdkerdiş*- seba zerfbîyayîşê name û sifetan hewce yê, heta ke name û sifetî nê peyman ra teqabulê yewî nêkerê, nêşkenê sey zerf wezîfe bivîne.⁴ Yanî nê grûbê çekuyan -name, zerf, sifet ûsn- bi xetanê qetîya/qalınan reyde pê ra nêyenê abirnayene.⁵ Zerfî her çiqas vernîya namekaran, sifetkaran, zerfkaran ûsn bêrê şuxulnayîş zî, esil sehaya înan karî yê. Yanî zerfî bitaybetî seba karan yenê bikarardene.⁶

Zerfî kurmançî de cîya cîya nameyan reyde yenê namekerdene labelê nameyo vila *hoker* o. Xêncê ney zerfî sey *hevalkar* zî name benê. Çünke nê çekuyî embazîya karî kenê û sey hevalê karî her tim nêzdiyê ey benê.⁷ Soranî de zerfî sey *awellkar* yenê namekerdene.⁸ Beşê zerfan, ke diyalektanê bînan ê kurdî de estê, heman şekil de soranî de zî estê. Kurdo înan sey *hoker* name keno, hetê gramerî ra beyntarê soranî û kurmançî de muqayeseyêk keno.⁹ Farisî de zerfî reyna bi çekuyêka erebî, *qeyd* reyde ifade benê.¹⁰

Amancê na xebate zerfanê zazakî bi hawayêko sistematîk îzahkerdiş û nimûneyan reyde etudkerdiş o. Na xebate de zerfî do goreyê taybetmendîyan bêrê analizkerdiş, goreyê kokî do bêrê tesnîfkerdiş. Heman dem de na xebate de zerfî do goreyê bînayê zerfan û goreyê fonksiyonê zerfan zî bêrê teqşim û îzahkerdene. Na xebate de ma do berhemanê zazakî ra nimûneyan bidê û goreyê nê nimûneyan zî îzahatan bikerê. Heta nika derheqê zerfan de, mîyanê berhemanê gramerî de xeylek malumatî deyayê. Ma nînan ra zî îstîfade kenê û xebata xo hîna bi şekilêko analîtîk û nimûneyan ser ra îzah kenê.

1. Tesnîfkerdişê Zerfan

Zerfî goreyê kokê çekuye, goreyê bînaye çekuye û goreyê fonksiyonî hîrê beşan ser ra yenê dabeşkerdene û her beş de binbeşî zî estê. Cêr ra zerfê zazakî goreyê nê beşan ameyê îzahkerdene.

1.1. Goreyê Kokî Zerfî

Goreyê kokê çekuye zerfê zazakî di beşan rê teqşim benê. Zerfê ke ziwananê bîyanîyan ra derbasê zazakî bîyê û zerfê ke eslê xo de zazakî yê.

1 Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019), r. 426-427; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), r. 371.

2 Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel, *Sözcük Türleri I* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976), r. 94.

3 Halil Aktuğ, *Gramera Kurdî Kürtçe Gramer* (İstanbul: Avesta, 2013), r. 441; Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, r.427.

4 Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014), r. 427-428.

5 Kadri Yıldırım, *Temel Ağırtırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmançî Lehçesi)* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, 2012), r. 172.

6 Bahoz Baran, *Rêzimana Kurmançî* (Diyarbakır: Belkî, 2012), r. 101; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2019), r. 260.

7 Sami Tan, *Rêzimana Kurmançî* (İstanbul: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, 2011), 181; Mehmet Yonat, *Analîzeke Sosyolinguîstî li ser Morfolojîya Navderîya Devokên Kurmançî Başûrê Rojhilat, Başûrê Rojava û Bakur* (Van: Weşanxaneyê Peywend, 2021), r. 78.

8 Nerîman Ebdulla Xoşnaw, *Rêzimanî Kurdî* (Stenbol: Weşanên Dara, 2021), r. 183.

9 Qanatê Kurdo, *Rêzimana Kurdî Kurmançî-Soranî* (Nûbihar: İstanbul, 2013), r. 245-254.

10 Hasan Çiftçi, *Uygulamalı Farsça Grameri* (Erzurum: Eser Ofset.2013), r. 177.

1.1.1. Zerfê Zazakî

Nê binbeşî de zerfê ke eslê xo de kurdî ye îzah bîyê. Hûmarê nê zarfan zêde yo. Çunke seke ma verê cû îzah kerd-bî, name û sifetî zî eşkenê wezîfeyê zerfan de bêrê şuxulnayene. Nê zerfan rê kes eşkeno eşkera, şan, veraşan, êdî, sere, sere ra, newe, newe ra, nişke, nişke ra, nişkê ver ra, verî, verî ra, teber, vizêr ra, perey, pêrarey, şewe, aver, vera êreyî, biwazê nêwazê, winî, vengin, bêveng, hişk, nipnewe, derg, dergûdila ûsn çekuyî eşkenê sey nimûne bideyê.

Cêr ra nê tewir zerfan rê çend hebî nimûneyî deyayê:

- i. Kena nêkena lazek *lewe de* nêvîndeno.¹¹
- ii. Wili *newe* jew keye ameyo.¹²
- iii. Îstîxbaratê ma *rast* vejîya, na mezra de no wisarî hetê înan de mendo.¹³
- iv. Demê ra dime Elîfe bîye *teber*, venga domanan de ke bêrê ara xo bikerê.¹⁴
- v. Piyê min *hen* névatenê.¹⁵

Seke cumleyanê corênan de aseno, çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê kurdî yê. Cumleya *Ii* de zerfê *lewe de* bi mana kenar, kiştî de yeno şuxulnayene û goreyê mintiqayan sey *lewe* yan *ley* yeno şuxulnayene. Cumleya *Iii* de zerfê *newe* mana newe, çîyo ke kehan nîyo de şuxulîyayo û bi şeklanê cîyayan reyde gelek ziwananê îranîyan de yeno şuxulnayene. Heman şekil de cumleya *Iiii* de zerfê *rast* mana durust, hemberê çepî, çewt nê ûsn manayan de yeno şuxulnayene. Cumleya *Iiv* de zerfê *teber* mana xêncê, zere nê, bê ûsn manayan de şuxulîyayo. Cumleya *Iv* de zerfê *hen* mana nika, hîna, demêko nêzdî de ûsn mayan de şuxulîyayo û bi şeklanê cîyayan reyde gelek mintiqayanê zazayan de yeno şuxulnayene. Cumleyan de zerfê ke bikar ameyê mîyanê ziwananê îranîyan de û bitaybetî kurdî de cîya şekilan de estê. Nê zerfî beyntarê mintiqayanê zazakî de cîya varyantan reyde bêrê vatiş zî, exleb heman mana de şuxulîyênê.¹⁶

1.1.2. Zerfê Bîyanî

Zerfê ke sewbîna ziwanan ra derbasê zazakî bîyê nê binbeşî de ca gêne. Nê tewir zerfî ziwanê sey erebî, farisî, tirkî yan zî ziwananê rojawanî ra derbasê zazakî bîyê. Zerfê ke erebî ra kewtê zazakî rê kes eşkeno çekuyanê sey *ewel*, *axir*, *xeyr*, *hazir*, *heyran*, *ûlelebed*, *rehat* ûsn nimûne bido. Çekuyê ke farisî ra kewtê zazakî de kes nêşkeno kokê ci tesbît bikero, qandê cû nê çekuyan kes eşkeno sey kurdî zî qebûl bikero. Hîn zerfî zî beyntarê erebî û farisî de têkel ê û nê zerfî derbasê kurdî zî bîyê. Nê tewir zerfan rê kes eşkeno *hetanî*,¹⁷ *biheyret*, *pirheyecan*, *birehmet*, *manidarî* ûsn zerfan sey nimûne bido. Xêncê nînan tesîrê tirkî zerfan de zî xo nîşanê ma dano. Mîsale zerfê sey *doğru*, *doğruca*, *dışarı* ûsn tirkî ra derbasê zazakî bîyê.

Cêr ra nê tewir zerfan rê çend hebî nimûneyî deyayê:

- i. Cayk benû cayk nêbenû, yew dewî di yew merdim o *zaf feqîr* benû.¹⁸
- ii. Kam ca bibo, *heta* ke bieşko.¹⁹
- iii. *Hetanî* ti mi de mêrê, ez tenya nişono çê.²⁰
- iv. Ruejêk dadiya Fatîk *xafîlda* mîrena.²¹

11 Nadire Güntaş Aldatmaz, *Sanikanê Mamekiye ra (Mamekiye Masallarından)* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, 2013), r. 49.

12 Kafur Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregî* (İstanbul: Rûpel, 2019), r. 68.

13 Deniz Gunduz, *Soro* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2010), r. 127.

14 Munzur Çem, *Gula Çemê Pêrre* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2007), r. 83.

15 Yismayil Mirza, *Sileman I-II-III* (Estemol: Ceylan Matbaacılık, 2020), r. 87.

16 Nê zerfî beyntarê mintiqayanê zazakî de cîya varyantan reyde bêrê vatiş zî, exleb heman mana de şuxulîyênê. Seba heme nimûneyan derbasdar a, qandê cû ma tîya de reyêk vîyarnenê û êdî na cumle tekrar nêkenê. Ganî bêro zanayene ke beyntarê mintiqayanê zazakî de varyantê çekuyan rewşêka normal a.

17 Okan Alay, “Zazaca Halk Edebiyatı ve Esasları”, *Sözden Yazıya Zazaca* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019), r. 52.

18 Seyidxan Kurij, *Arwûn û Lûy Sonikî Çoligî* (İstanbul: Nûbihar, 2014), r. 95.

19 Antoine De Saint-Exupéry, *Prenso Qij* (İstanbul: Hîvda İletişim, 2022), r. 18.

20 Alî Beytaş, *Şaismayil* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2012), r. 108.

21 Münevver Akbana, *Waka Lu* (İstanbul: Neşirxaneyê Vir, 2020), r. 103.

v. Prenso qij nê cewab ra *memnun nêbî*.²²

vi. *Gel zaman gît zaman gît-gîde beno feqîr*.²³

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê bîyanî yê. Cumleya 2i de çekuya *zaf* sey zerf ameya şuxulnayene û bi mana zêde, *zaf*, zîyade ûsn şuxulîyaya. Na cumle de zerfê *zafî* asta feqîriye zêdenaya. Çekuya feqîr erebî ra derbasê zazakî bîya, tîya de sey zerf ameya şuxulnayene û nê her di çekuyan pê reyde yew grûba zerfan awan kerda.²⁴ Cumleya 2ii zerfê *heta ke* çekuyanê erebî û kurdî ra teşekul keno bi mana ya *heta ê wextî*, *heya ê demî* ûsn şuxulîyeno.²⁵ Cumleya 2iii de zerfê *hetanî* zî heman mana û şekilde ameyo şuxulnayene. Cumleya zerfê 2iv de *xafilda* mana xeflet ra, bêşûriye ûsn manayan de yeno şuxulnayene. Na çekuye zî erebî ra derbasê zazakî bîya û erebî de zî heman mana de şuxulîyêna. Labelê na cumle de bi mana *nişkê ra*, *nişkê ve ra* de ameya şuxulnayene. Mana ra zêde, na çekuye erebî ra dersbaê zazakî bîya û sey zerf şuxulîyaya. Reyna na cumle de zerfê *xafilda* formêko zazakî de ameyo şuxulnayene.²⁶ Cumleya 2v de zerfê *memnun* mana weşîye, başîye, tetmînbîyayîş ûsn manayan de şuxulîyayo. No zerf erebî ra derbasê zazakî bîyo û nika zazakî de bi şeklêko vila yeno şuxulnayene.²⁷ Cumleya 2vi de zerfê *gît-gîde/git-gide* bi mana ya proses û pêvajoyî de şuxulîyayo.²⁸ Cumleyan de zerfê ke bikar ameyê tirkî, kurdî û erebî yê, taynê ci erebî-kurdî têkel e.

1.2. Goreyê Bînayî Zerfî

Zerfî seke îfade bî, eslê xo de nameyan û sifetan ra teşkîl benê qandê cû beyntarê nê grûbanê çekuyan de zêde ferqêk çini yo. Zerfî goreyê bînayî hîrê beşan rê teqşîm benê: *zerfê sadeyî*, *zerfê viraşteyî* û *zerfê pêrabesteyî*. Zerfê viraşteyî û zerfê pêrabesteyî wayîrê binbeşan ê, ke ma do cêr ra nînan bi nimûneyan reyde îzah bikerê. Tesnîfkerdişê zerfanê kurdî de cîya usûlî estê ke mîsale Tan, zerfan sey *sade (xwerû)* û *pêrabeste (hevedûdanî/nexwerû)* di beşan ser o tesnîf keno.²⁹

1.2.1. Zerfê Sadeyî

Zerfê ke vergir yan peygirêk nêgirewtê sey zerfê sadeyî yenê namekerdene. Zerfê wazenê wa kurdî bê wazenê wa bîyanî bê eke gire nêgirewtbê sey *zerfê sadeyî* name benê.³⁰ Zerfanê sadeyan rê kes eşkeno *ancax*, *ancî*, *êdî*, *esla*, *eynen*, *ge*, *ge ge*, *pîya*, *xusûsen*, *hêdî*, *lez*, *hîna*, *daîma*, *derhal*, *ekserî*, *nika*, *esasen*, *ewela*, *axîr*, *xalîba*, *şewe*, *fina*, *pey*, *ver*, *roj*, *rind*, *xirab*, *heqîqeten*, *hemen*, *pêro*, *hîç*, *weş*, *muheqeq*, *mutleqa*, *qeta*, *nîhayet*, *pey*, *wina*, *qey*, *resmen*, *dima*, *tekrar*, *dûrî*, *tenya*, *nerm*, *wişk*, *vizêr*, *hamnan*, *newe*, *kehan*, *fina* ûsn sey nimûne bido.³¹ Seke cor ra zî aseno, tesbîtkerdişê bînayê zerfan de kokê zerfan muhîm nîyo. Zerfê ke sewbîna ziwanan ra derbasê zazakî biyê eke sade bê, sey zerfanê sadeyan yenê hesabnayene.

Cêr ra nê tewir zerfan rê çend hebî nimûneyî deyayê:

i. E, emeleya mi bi ci *bol* yena.³²

ii. Benû, la *qey* nîyebû.³³

iii. Kênê m' ti bîya *har*...³⁴

iv. Ya, *hona* nêmerdo.³⁵

22 Saint-Exupéry, *Prenso Qij*, r. 52.

23 Murad Çiçek, *Mêşa Dengize Estanikanê Gimigîmî ra* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2014), r. 53.

24 Serdar Mutçalı, *Türkçe-Arapça Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 2012), r. 709.

25 Mutçalı, *Türkçe-Arapça Sözlük*, r.186.

26 Mutçalı, *Türkçe-Arapça Sözlük*, r. 672.

27 Mutçalı, *Türkçe-Arapça Sözlük*, r. 877.

28 Şükrü Akalın & vd., *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), r. 948.

29 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 181.

30 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 429-430.

31 M. Malmîsanij, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kırmanca (Zazaca) Dilbilgisi* (İstanbul: Vate Yayınevi, 2015), r. 160-163; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 181.

32 Zülfükar Ayyıldız, *Va* (Şanlıurfa: Elif Matbaası, 2019), r. 121

33 Kuriş, *Arwün û Lûy Sonikî Çoligî*, r. 209.

34 Ayşe Kaya, *Estanikanê Bongilanê* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2018), r. 176.

35 Hüseyin Çağlayan, *38 ra Jü Pelge (Tertelê Dêrsîmî)* (İstanbul: Tij Yayınları, 2003), r. 47.

v. *Rocûn* ra yew roci yew welatî d' yew şêxe namedar beno.³⁶

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê sade yê. Cumleya 3i de zerfê *bol* bi mana zêde, zaf de şuxulîyêno û zerfêk sade yo. Cumleya 3ii de zerfê *qey* bi mana çira, çirê, çi sebeb ra ûsn yeno şuxulîyene û zerfêko sade yo. Cumleya 3iii de zerfê *har* bi mana germ, sereravete, nerehetî de şuxulîyayo, her çiqas no zerf erebî ra derbasê zazakî bibo zî zerfêko sade yo (Grûba Xebate ya Vateyî, 2019; Mutçalı, 2012: 197). Cumleya 3iv de zerfê *hona* bi mana hîna, heta nê wextî ûsn de şuxulîyayo û zerfêko sade yo. Cumleya 3v de zerfê *rocûn* her çiqas peygirê zafhûmarîye {-an} girewto zî sey zerfêko sade qebûl beno.

1.2.2. Zerfê Viraşteyî

Zerfê ke taye peygirîyan reyde yenê viraştene sey *zerfê viraşteyî* name benê.³⁷ Zazakî de gireyê ke nameyan, karan, sifetan û zerfan ra zerfî virazenê zêde niyê û nê gireyî zî sey vergir yan peygir îlaweyê çekuyan benê.³⁸ Seke Tan îfade keno kurdî de bi vergirîyan reyde zî zerfî (bitaybetî zerfê zamanî) yenê viraştene. Labelê Tan û Aktuğ zerfanê pêrabestayan sey zerfê ke hetkarîya edatan reyde yenê meydan name kenê û nê binbeşî de hesibnenê.³⁹ Zerfê viraşteyê ke vergirîyan reyde yenê meydan cêr ra bi nimûneyan reyde îzah bîyê.

vergirê {em-}

No vergirîyan vernîya çekuyan de yeno zêdekerdene û çekuyan de manaya *no*, *ano* ûsn manayan zêde keno. Kurmancî de no vergirîyan bi şeklê {î-} yeno şuxulîyene.⁴⁰ Soranî de no vergirîyan sey {em-} yeno şuxulîyene û Kurdo nê vergirîyan sey *hokerên lêkdayî* yanî zerfê têkelî name keno û sey zerfê pêrabesteyî îfade keno.⁴¹ No peygirîyan heman mana û şekil de farisî de zî yeno şuxulîyene.⁴² No vergirîyan taye çekuyan de formê {ew-}î gêno.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

- i. Wazeno *ewro* meymanê to bî.⁴³
- ii. Nika *ewro* ki ortê Kurdu de.⁴⁴
- iii. *Emser* heto jew (ju, zu) ra 75 serreya awanbîyayîşê...⁴⁵
- iv. *Ewru* vi heya?⁴⁶
- v. *Ewro* biray sarê biray berdo.⁴⁷

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê viraşteyê ke bi vergirê {ew-} reyde virazîyayê. Cumleya 4i, 4ii, 4iv û 4v de zerfê *ewro/ewru* bi nê vergirîyan reyde virazîyayê. Nê vergirîyan de vurîyayîşê m>w ameyo meydan. Cumleya 4iii de zerfê *emser* heman şeklê xo de mendo.

Peygirê {-ane}

No peygirîyan peynîya çekuyan de yeno zêdekerdene û çekuyan de manaya *sey*, *seypê*, *sey ci* ûsn zêde keno.⁴⁸ No peygirîyan heman mana û şekil de farisî de zî yeno şuxulîyene. Farisî de çekuyanê sey *rojane*, *mehane*, *dostane*, *xîredmendane*, *şahane*, *salane* ûsn de no peygirîyan xo ramojneno.⁴⁹ No peygirîyan kurmancî de zî sey {-ane} yeno şuxulîyene.⁵⁰

36 Pervin Septioğlu, *Qerebegan Tarîx, Kultur û Cografya* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019), r. 78.

37 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 431; Atabay, Kutluk, Özel, *Sözcük Türleri I*, r. 114.

38 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 431; Atabay, Kutluk, Özel, *Sözcük Türleri I*, r.114.

39 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 181-182; Aktuğ, *Gramera Kurdî Kürtçe Gramer*, r. 450.

40 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 182.

41 Kurdo, *Rêzimana Kurdî Kurmancî-Soranî*, r. 251.

42 Mürsel Öztürk, *Farsça Dilbilgisi* (Ankara: Murat Kitabevi, 2013), r. 144.

43 Beytaş, *Şaîsmayil*, r. 46.

44 Çağlayan, *38 ra Jü Pelge (Tertelê Dêrsimi)*, r.405.

45 Munzur Çem, *Nuşteyî* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019), r. 21.

46 Yismayil Mirza, *Hevalê Roza Tenge (Hekatê Zazakî)* (Estemol: Analiz Basım Yayın, 2013), r. 8.

47 Nadire Güntaş Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o* (Diyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2014), r. 206.

48 Malmisanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 159.

49 Perviz Natil Xanlerî, *Destûre Zebane Farisî* (Tahrân: İntişarate Tûs, 1368), r. 75.

50 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 182.

Soranî de zî no peygir heman şekil û mana de yeno şuxulnayene.⁵¹

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. To zaf cayê çetin de pêgureto ama îndî *mujburane* ez tuyê serê zonê to keno.⁵²

ii. O *rojane* çewres hezar mesref keno.

iii. No karê şîma *şahane* bîyo.

iv. Înan tîya *serrane* çîqas a îcar kerdo.

v. Ey a embazîya ma, serran a *dostane* dewam kerd labelê nê serranê peyênan de mabeynê ma xeripîya.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê viraşteyê ke bi vergirê {-ane} reyde virazîyayê. Cumleya *5i* de zerfê *mujburan* bi mana mecbûrmendişî reyde, bi şeklêko mecbûr şuxulîyayo. Cumleya *5ii* de zerfê *rojane* bi mana her roj, goreyê rojî, şeklê roj bi rojî şuxulîyayo. Heman şekil de cumleya *5iii* de zerfê *şahane* bi mana goreyê şahan, erjê şahan de, bi şeklê şahan ameyo şuxulnayene. Cumleya *5iv* de zerfê *serrane* bi mana her serre, goreyê serran, şeklê serre bi serre de şuxulîyayo. Cumleya *5v* de zerfê *dostane* bi mana goreyê dostan, şeklê dostîye, bi terzê dostîye ûsn de şuxulîyayo.

Peygirê {-î}, {-ê}

No peygir peynîya çekuyan de yeno zêdekerdene û çekuyan de manaya *demî*, *wextî* ûsn zêde keno.⁵³ No peygir kurmancî de sey {-kî} yeno şuxulnayene.⁵⁴ Soranî de zî bo peygir sey gireyê mensûbiyetî û sere de bi îlawekerdîşê {be-} yan {bê-} reyde yeno şuxulnayene.⁵⁵

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. Daran *wesarî* pere xo akerdî.

ii. Serd *zimistanî* weş o.

iii. Amoja Xase *hamnanî* şona Xinis ver bi *zimistanî* êna Îstanbul leye lajê xo.⁵⁶

iv. Herê *amnanî* bîyayeni.⁵⁷

v. Ma seba asnawî *hamnanî* şîne verê çemê Firatî.

Seke cumleyanê corênan de aseno, çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê viraşteyê ke bi peygirê {-î} reyde virazîyayê. Cumleya *6i* de zerfê *wesarî* bi mana demê wesarî, wesarane yeno şuxulnayene. Cumleya *6ii* de zerfê *zimistanî* bi mana demê zimistanî. Cumleya *6iii*, *6iv* û *6v* de heman çekuye bi cîya şeklan reyde bikar ameya. Nê cumleyan de zerfê *hamnanî/amnanî* bi mana hamnanane, demê hamnanî, wextê hamnanî şuxulîyayo.

Peygirê {-kanî}

No peygir peynîya çekuyan de yeno zêdekerdene û çekuyan de manaya *sey*, *seypê*, *sey ci* ûsn zêde keno.⁵⁸ No peygir kurmancî de sey {-ane} yeno şuxulnayene.⁵⁹

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. *Lezkanî* hard kinit. Kerd ci, reyna *lezkanî* çerexîyaye lewê maya xo.⁶⁰

ii. Şêr *korkankî* deno piro şono.⁶¹

iii. Seydoyî no kar bi *pînhankî* kerd.

51 Xoşnaw, *Rêzimanî Kurdî*, r.193.

52 Alî Aydın Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra* (Îstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2012), r. 35.

53 Malmîsanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 159.

54 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 182.

55 Xoşnaw, *Rêzimanî Kurdî*, r.191.

56 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 35: 62.

57 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregî*, r. 138.

58 Malmîsanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 159.

59 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 182.

60 Şeyda Asmîn, *Zeman Sey Fekê Kardî Bî (Hikayeyê Koyî)* (Diyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2013), r. 14.

61 Şahap Laçın, *Estanikan û Meselayanê Gêlî ra* (Diyarbakir : Weşanxaneyê Roşna, 2016), r. 88.

iv. Ereba ma ver ra *lezkanî* derbas bî.

v. Seba ke ê, a rayîr ra *korkanî* şî apey zî nêşkenê ageyrê.

Cumleyanê corênan çekuyê ke îtalik nusîyayê zerfê viraşteyê ke bi vergirê {-kanî} reyde virazîyayê. No peygir zerfan de manaya seypêyîye zêdeneno. Cumleya 7i de zerfê *lezkanî* bi mana lez, sey lezî, lezkanî yeno şuxulnayene. Cumleya 7ii de zerfê *korkanî* bi mana koranî, korkî, sey koran, korane ûsn manayan xo de hewêneno. Heman şekil de cumleya 7iii de zerfê *pînhankî* bi mana nimitkî, nimitane, bi şeklêko pînhanî de yeno şuxulnayene. Cumleya 7iv de zerfê *lezkanî* sey ke ma cor ra îfade kerd bi mana lez, sey lezî, lezkanî yeno şuxulnayene. Cumleya 7v de zerfê *korkanî* zî ma cor ra îfade kerd ke bi mana koranî, korkî, sey koran ûsn manayan xo de hewêneno. Nê cumleyanê corênan de zerfî mana tamî îfade nêkenê; korkanî yanî tam kor nê, lezkanî yanî tam lez nê, pînhankî yanî tam pînhan nê. No peygir beyntarê di manayan de yew manayêka newê saz keno.

Peygirê {-kî}

No peygir peynîya çekuyan de yeno zêdekerdene û çekuyan de manaya *sey*, *seypê*, *sey ci* ûsn zêde keno.⁶² No peygir kurmancî de zî sey {-kî} yeno şuxulnayene.⁶³

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Maya xo, pîyê xo, wa û birayê xo; bi *kilmkîyê* keyeyê xo pêro demêdo zaf zor a vêrdêne ra.⁶⁴

ii. Gawûn pey embarî ra *nimtikî* vêjîyen şin teber û hewna ber ra yen zeri.⁶⁵

iii. Bize *mîyanikî* (nimite) yen kel, eşkera zêna (zayena).⁶⁶

iv. Dano ci rind ke keno bêhes nafa kî cêno viroşî keno çêneke *sareserkî*.⁶⁷

v. Ma bizanayêne ke o do wima *herkî* qalan bikero, ma destûr nêdayêne.

Cumleyanê corênan çekuyê ke îtalik nusîyayê zerfê viraşteyê ke bi vergirê {-kî} reyde virazîyayê. No peygir zerfan de manaya seypêyîye zêdeneno. Cumleya 8i de zerfê *kilmkî* bi mana sey kilm, kilmane, kilm yeno şuxulnayene. Cumleya 8ii de zerfê *nimtikî* bi mana nimite, nimitkî, nimitane ûsn manayan de şuxulîyayo. Heman şekil de cumleya 8iii de zerfê *mîyanikî* -her çiqas çekuya *mîyan* raste rast na mana nêro zî- bi mana nimitkî, nimitane, bi şeklêko pînhanî de yeno şuxulnayene. Cumleya 8iv de zerfê *sareserkî* bi mana seranser, pêropîya, têtewr de şuxulîyayo. Cumleya 8v de zerfê *herkî* zî ma cor ra îfade kerd ke bi mana heranî, herkî, sey heran ûsn manayan xo de hewêneno. Nê cumleyanê corênan de zî zerfî mana tamî îfade nêkenê; kilmkî yanî ne tam kilm ne derg, nimitkî yanî ne tam nimite ne tam eşkera, herkî yanî tam herane ne tam însankî. No peygir beyntarê di manayan de yew manayêka newê saz keno.

1.2.3. Zerfê Pêrabesteyî

Zerfê ke tewr kêmi di çekuyan ra pê yenê sey zerfê pêrabesteyî name benê.⁶⁸ Nê tewir zerfî sey çekuyanê pêrabesteyan wezîfe vînenê. Awanbîyayîşê nê tewir zerfan de, di hebî yan hîna zêde çekuyî yenê têhet û hetê mana ra benê yew. Zerfanê pêrabesteyan de çekuyî manaya eslî ya xo vîndî kenê û pîya manayêka cîya îfade kenê yan zî manaya eslî seveknênê.⁶⁹ Seba zerfanê pêrabesteyan kes eşkeno *lezalez*, *ge gane*, *serêxo*, *xoserî*, *rewarew*, *nişkê ve ra*, *yew roj*, *rew erey*, *alelusûl*, *xarîqulade*, *her tim*, *her daîm*, *her çiqas*, *her yew*, *her hal de*, *her halûkar de*, *dergdila*, *pê peya*, *pê dima*, *rî ser* ûsn sey nimûne bido.

Yıldırım zerfanê pêrabesteyan *tekrarkerdiş*, *hûmare+name* û *her+name* reyde hîrê qisman rê teqşîm keno.⁷⁰ Cêr ra goreyê metodê viraştîşî zerfê pêrabesteyî ameyê îzahkerdene.

62 Malmîsanij, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kirmanca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 159.

63 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 182.

64 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 159.

65 İsmet Bor, *Mesele û Vîstonikî* (Diyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2015), r. 40.

66 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregî*, r. 125.

67 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xînis û Tekmanî ra*, r. 35: 28.

68 Atabay, Kutluk, Özel, *Sözcük Türleri I*, r. 114.

69 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 460.

70 Yıldırım, *Temel Aştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanci Lehçesi)*, r. 174.

Tekrar

Nê tewir zerfî tekrarkerdişê nameyan, sifetan, zerfan ûsn reyde yenê meydan.⁷¹ Çekuyê diletê ke bi tekrarkerdişê vengane siruştî reyde yenê meydan zî sey zerfan yenê şuxulnayene.⁷² Ge ge beyntarê zerfanê tekraran de bestoxê û zêde beno. Nê zerfan rê kes eşkeno *deste deste, taqim taqim, di di, kê m kê m, zaf zaf, hêdî hêdî, lez lez, giran giran, roj roj* sey nimûne bido.⁷³ Tekrarkerdişî de çekuyê dijmanayî zî nê tewir zerfan rê nimûneyî benê. Mîsale *kê m zêde, bibo nêbo, kê m û zêde, bol tayn*.⁷⁴

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî de yayê.

i. *Zar-zor* kul xo erzena zere.⁷⁵

ii. *Hêdî hêdî* beno roşnayî⁷⁶

iii. Lac mîr sol genû û *kîye b' kîye* gêrenû.⁷⁷

iv. Mezele ser de yew vaşî *hêdî-hêdî* binê herre ra vileyê xo vet.⁷⁸

v. Eynî sey Civrakî, na dewe de kî *pîl-qiz, cinî-camêrd* yewbîn ra cîya nêkerdê.⁷⁹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê pêrabesteyê ke tekrarı reyde virazîyayê. Nê zerfî zafane bi tekrare heman çekuye reyde ameyê meydan. Cumleya 9i de zerfê *zar-zor* bi mana zorkanî, zar zorî de şuxulîyaya û di hebî çekuyê ke mana ra nêzdîyê yewbînan ê reyde saz bîyo. Cumleya 9ii de zerfê *hêdî hêdî* bi mana hêdikane, yawaş yawaş de ameyo şuxulnayene bi tekrare heman çekuye saz bîyo. Cumleya 9iii de zerfê *kîye b' kîye* tekrare heman çekuye reyde ameyo meydan û viraştîşê nê zerfî de edatê *bi* îlawe bîyo. Cumleya 9iv de zerfê *hêdî-hêdî* bi mana hêdikane, yewaş yewaş de ameyo şuxulnayene û no zerf bi tekrare heman çekuye saz bîyo. Cumleya 9v de zerfê *pîl-qiz* û *cinî-camêrd* bi mana her kes, heme, gird û werdî de şuxulîyayo. Na cumle de di hebî zerfê pêrabesteyê tekrarkerdeyî estê, her di zî çekuyê ke hetê mana ra nêzdîyê yewbînan reyde ameyê meydan.

Hûmare û Zerf

Nê tewir zerfan de yew hûmare û badê aye name yan zerf yeno û nê pîya zerfê pêrabesteyî tesîs kenê. Nê zerfan rê kes eşkeno *yewrey, yewşeme, nîmroj, nîmhel, yekser, çarmêrgî* sey nimûne bido.⁸⁰

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî de yayê.

i. Dîyarê Koyê Bîngol *yewver* raste û tum û tumik bî.⁸¹

ii. A roce, *hata şani* de qesey nêkerdê.⁸²

iii. Eke *yew rey* de nêqedîye se kenê?⁸³

iv. Ma ganî nê karî *yekser* biqedînê.

v. Şima nimaj de *çarmêrgî* ronîştî labelê winê nêbeno.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê pêrabesteyê ke hûmare û zerf reyde virazîyayê. Cumleya 10i de zerfê *yewver* bi mana yew hete, yew kişt, heme, pêro de şuxulîyayo. Cumleya 10ii de zerfê *hata şan* bi mana heta şan, hêta wextê şanî de ameyo şuxulnayene, tîya de heta yew demêko nedîyarî îfade keno û bi şanî reyde yew zerfêko pêrabeste awan kerdo. Cumleya 10iii de zerfê *yew rey* bi mana yew fin, yew car de ameyo şuxulnayene. Cumleya 10iv de zerfê *yekser* zî bi mana pêropîya, bisaman û bi pergali, yewmerkezî de ameyo şuxulnayene. Cumleya 10v

71 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 444.

72 Atabay, Kutluk, Özel, *Sözcük Türleri I*, r. 95.

73 Xoşnaw, *Rêzimanî Kurdî*, r.191-193.

74 Nezir Ocek, *Waneyên Rêzimana Kurmancî* (Van: Sîtav, 2014), r. 174.

75 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xînis û Tekmanî ra*, r. 39.

76 Ayyıldız, *Va*, r. 143.

77 Kuriş, *Arwûn û Lûy Sonikî Çoligî*, r. 100.

78 Topaç, *Bero Sûr*, r. 54.

79 Çem, *Nuşteyî*, r. 181.

80 Xoşnaw, *Rêzimanî Kurdî*, r.195; Aktuğ, *Gramera Kurdî Kürtçe Gramer*, r. 450.

81 Gunduz, *Soro*, r. 313.

82 Sait Çiya, *Hirê Kitabî* (İstanbul: Neşîrxaneyê Vir, 2020), r. 27.

83 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 209.

de zerfê *çarmêrgî* şeklê ronîştîşî îfade keno û nê her di çekuyî bîyê yew parçe.

vergir û Zerf

vergirê sey {nê-}, {bi-} yan {bê-} ûsn ra dima zerfêk yeno û peynîya zerfan de zî peygirê {-î} yeno îlawekerdene. Nê zerfan rê kes eşkeno *bidilweşî*, *bêmerhemetî*, *bizerrî*, *birehetî*, *bêçimî* sey nimûne bido.⁸⁴

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

- i. ... wezîrî taqîv kenû la qedêk ra kevş nîkenû wezîr *biaqil* o *biaqil* nîyo.⁸⁵
- ii. Hemed *bi hêrs peyser* ancî kemer verê awe ra girewt.⁸⁶
- iii. Weşîyayîşî adirî, nîşanê xirabî û *bêoxirîye* yeno qebul kerdene.⁸⁷
- iv. Kam *nêweş* o, se bi?⁸⁸
- v. Wezîrî *serbest* raverdên.⁸⁹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê pêrabesteyê ke vergir û zerf reyde virazîyayê. Cumleya *Ii* de zerfê *biaqil* bi mana aqilbîyayîşî de ameyo bikarardene û mîyanê cumle de di rey tekrar bîyo. Cumleya *Iii* de zerfê *bi hêrs/bihêrs* bi mana hêrsin, hêrsokin, esebî de bikar ameyo. Her çiqas mîyanê cumle de vergir û çekuyê pê ra cîya nusîyayê zî ganî bi şeklê *bihêrsî* binusîyayêne. Cumleya *Iiii* de zerfê *bêoxirîye* bi mana bêyewmîye, bêsiûdîye de ameyo şuxulnayene. Seke yeno zanayene vergirê {bê-} çekuyan de rewşa neyênîye saz keno. Cumleya *Iiv* de zerfê *nêweş* bi mana nêweş, nerehet, netendurust, merezin de bikar ameyo. vergirê {nê-} zî çekuyan de rewşa neyênîye saz keno. Cumleya *Iv* de zerfê *serbest* bi mana azad, xoser û serbestî de şuxulîyayo. Nê zerfî de vergirê ser û bestî tê reyde ameyê û bîyê yew çekuyê.

Zerf, Mîyangir û Zerf

Mîyangirê sey {-na-} yan {-nê-} ûsn ra beyntarê di hebî zerfan de yeno zerfêko pêrabeste virazîyêno. Nê zerfan rê kes eşkeno *par nê pêrar*, *vizêr nê perey*, *seranser*, *veranver*, *cêrancor*, *emşo nê bîşew* sey nimûne bido.⁹⁰

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

- i. *Serbiceran* ra, kaşan ra, dewan mîyan ra, yazîyan ra resay Bizmî.⁹¹
- ii. Ez kî zê to *hetê raştî ser* şono.⁹²
- iii. Bi qalan û kerdeyanê xwu ez û îstîqbalê mi wina *gire bi gire* vawitêne.⁹³
- iv. *Şewa bîne* şona.⁹⁴
- v. veyveyê ma *emşo nê bînşewe* bî.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê pêrabesteyê ke *zerf*, *mîyangir û zerfî* reyde virazîyayê. Cumleya *I2i* de zerfê *serbiceran* bi mana veracêr, ser bi cêr de ameyo şuxulnayene. No zerf şeklê *ser+bi+cêr* ra ameyo meydan. Cumleya *I2ii* de zerfê *hetê raştî* zerf û zerfî reyde ameyo meydan û sey îzafe saz bîyo. Cumleya *I2iii* de zerfê *gire bi gire* bi mana game bi game, yawaş yawaş de ameyo şuxulnayene bi tekrarê heman çekuyê saz bîyo. Cumleya *I2iv* de zerfê *şewa bîne* zerf û zerfî reyde ameyo meydan û sey îzafe saz bîyo. Cumleya *I2v* de zerfê *emşo nê bînşewe* zerf+mîyangir+zerfî reyde ameyo meydan û sey îzafe saz bîyo.

Xêncê nê metodan zî kes eşkeno zerfanê pêrabesteyan virazo. Tîya de heme metodê viraştîşê zerfanê pêrabesteyan nêdeyyayê.

84 Xoşnaw, *Rêzîmanî Kurdî*, r.195.

85 Kaya, *Estanikanê Bongilanê*, r. 93.

86 Bedrîye Topaç, *Bero Sûr* (Diyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2012), r. 30.

87 Çem, *Nuşteyî*, r. 260.

88 Çiya, *Hirê Kutabi*, r. 67.

89 Kaya, *Estanikanê Bongilanê*, r. 94.

90 Xoşnaw, *Rêzîmanî Kurdî*, r.195.

91 Medet Can, *Barkerdena Zerri* (Estembol: Kayhan Matbaacılık, 2012), r. 20.

92 Beytaş, *Şaîsmayîl*, r. 56.

93 Maaruf Ataoğlu & Hüseyin Turhallı, *Astorê Terqneyî* (Diyarbakir: Weşanxaneyê Roşna, 2023), r.17.

94 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xînis û Tekmanî ra*, r. 79.

2. Goreyê Fonksiyonî Zerfî

Zerfî mîyanê cumle de cîya fonksiyonan de wezîfe vînenê. Goreyê fonksiyonan zerfî panc beşan ser ra teqşîm benê: *zerfê zemanî*, *zerfê mekan û cîhetan*, *zerfê senîniye û rewşe*, *zerfê mîqdarî û zerfê persî*. Sey Aykoç taye ziwan-nasî, hûmara babeta zerfan zêde hûmarnenê labelê ma zerfî nê panc beşan ser ra teqşîm kerdî.⁹⁵ Cêr ra nê beşî bi nimûneyan reyde ameyê nirxayene.

2.1. Zerfê Zemanî

Zerfî zemanî, manaya karan hetê zemanî ra dîyar kenê.⁹⁶ Sayeyê nê zerfan, mîyanê zemanî de ca û sînorê karanê kerdiş û bîyayışan dîyar beno.⁹⁷ Yanî zerfî zemanî hetê zemanî ra manaya karan, namekaran, sifetkaran û zerfkaran dîyar kenê, sînor kenê û xêz kenê.⁹⁸ Mîyanê cumle de nê zerfî cewabê persa *key?*, *çend rey?*, *çi taw?*, *heta key?*, *çi wext?*îdanê.⁹⁹

Zeman; yew prosesêko yewpare, sere û peyê ci nedîyar, razber û şiroveyan rê akerde yo. Ziwan nê prosesî parçe bi parçe analiz keno. Mîsale demo nikayin, demo hîra, demo vîyarte ûsn. Nê zemanî zî demêkê derg û nedîyarî îfade kenê, qandê cû seba prosesêkê kilmî zerfê zemanî yenê şuxulnayene.¹⁰⁰ Zerfanê zemanî rê kes eşkeno çekuyanê sey *şan*, *veraşanî*, *şanan*, *bîşew*, *şan de*, *serê şanî*, *wextê şanî*, *êdî*, *ge ge*, *sere ra*, *na mence*, *na şewe*, *ewro*, *emser*, *na qore*, *rewna ra*, *gama verên*, *gamena*, *vizêr*, *bîşew*, *bînterşew*, *perey*, *pêrarey*, *dima*, *dima ra*, *caran*, *carêk*, *verî*, *verêverkan*, *dima ra*, *nika*, *heta nika*, *newe*, *nişka ve ra*, *rew berey*, *şewdir*, *şewra*, *ver bi şan*, *ver bi siba*, *wextêk*, *heta siba*, *serêşanî* ûsn çekuyan kes eşkeno bido.¹⁰¹ Sade, viraşte yan pêrabeste bîyayişê nê çekuyan seba pênasê zerfanê zemanî muhîm nîyo.

Zerfê zemanî di qîsmî yê; *zerfê zemanî yê ke demêka sînardarî yê*, *zerfê zemanî yê ke demêka sînardarî nîyê*. Çem nê tewir zerfan sey *zerfê demê sabîtî* name keno, sînardarbîyayişê nê zerfan rê îşaret keno. Zerfê zemanî yê ke demêka sînardarî de dem û sînorê destpêkerdişî, qedîyayişî dîyar o. Nê tewir zerfan rê *serre*, *demserri*, *mengî*, *hewte*, *roj û şewe*, *helî*, *saete*, *deqîqe* ûsn sey nimûneyî eşkenê bideyê.¹⁰²

Zerfê zemanî yê ke *demserri* û *serran* ya sînardarî rê cêr ra çend hebî nimûneyî deyayê.

i. *Siba* vêvê min o, ma *siba* hewilnênî.¹⁰³

ii. Festîvalê *emserî*, 26ê *temmuze* de dest pêkerdî.¹⁰⁴

iii. Ganî ma *par* o bîna biviraştêne.¹⁰⁵

iv. *Rojêda zimistanî ya serdine* de, tawo ke *Gulcane* bi pîrika xo ra zere de tena mendî.¹⁰⁶

v. Nê îlem ez a *nika* bikera.¹⁰⁷

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê zemanî demek a sînardarî yê. Cumleya *13i* de zerfê *siba* erebî ra derbasê zazakî bîyo, demêkê dîyarî rê îşaret keno û bi mana serê sibayî, şewra de yeno şuxulnyene. Cumleya *13ii* de zerfê *emser* zerfêko viraşteyo û bi mana serra nikayine, serra nikayî, emser de yeno şuxulnayene. Cumleya *13iii* de zerfê *par* mana serra vîarte de yeno şuxulnaye û demî ifade keno. Cumleya *13iv* de zerfê *zimistan* sey dem-serrêk ameyo şuxulnayene. Cumleya *13v* de zerfê *nika* mana nika, hîna, demêko nêzdî de ûsn mayan de şuxulîyayo.

95 Fêrgîn Melîk Aykoç, *Pêlên Zerya Rêziman* (İstanbul: Ar Yayınları, 2021), r. 325-331.

96 Malmîsanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kırmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 165; Gunduz, *Soro*, r. 138.

97 Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, r. 262.

98 Baran, *Rêzimana Kurmancî*, r. 102; Tuncay Böler, *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi-I* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2022), r. 143.

99 Munzur Çem, *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer* (İstanbul: Deng Yayınları, 2003), r. 221; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 184.

100 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 460-461.

101 Malmîsanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kırmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 165-169; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 184; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 460-461.

102 Çem, *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, r. 222; Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmancî Lehçesi)*, r. 174-175.

103 Kurij, *Arwûn û Lûy Sonikî Çoligî*, r. 155.

104 Çem, *Nuşteyî*, r. 173.

105 Gunduz, *Soro*, r. 203.

106 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 173.

107 Feyza Adabeyî, *Estanekânê Sêwregî ra* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2005), r. 23.

Zerfê zemanî yê ke *mengan/aşmîyan* ya sînordarî rê cêr ra çend hebî nimûneyî deyyayê.

- i. *Êndî* yi tek be tek qula ra vecinê, piyê mı yi pıra nênanê.¹⁰⁸
- ii. Festivalê emserî, 26ê *temmuze* de dest pêkerd.¹⁰⁹
- iii. “Tûşkeki, *aşma edarî* di *yew roj* a. verînûn ma goreyê teqwîmê tebiyetî hereket kerdî.”¹¹⁰
- iv. Na Cenike çê dînû de *aşme-di aşmî* manena.¹¹¹
- v. Nê *mengan* a gezyayê ney, nêşayo tîfingê berzê ney.¹¹²

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê zemanî yê demêka sînordarî yê. Cumleya 14i de zerfê *êndî* bi mana êdî, ney ra dima ûsn de yeno şuxulîyayene. No zerf wayîrê gelek varyantan o. Cumleya 14ii de zerfê *temmuze* sey nameyê aşmî ameyo şuxulnayene. Heman şekil de cumleya 14iii de zerfê *aşma edarî* sey nameyê aşmî şuxulîyayo. Nê her di cumleyan de nameyê aşmîyan sey zerfê zemanî yê demêko sînordar de şuxulîyayê. Cumleya 14iv de zerfê *aşme-di aşmî* zerfêko demêko sînordarî ifade keno. Cumleya 14v de zerfê *meng* sey cumleya corî bikar ameyo.

Zerfê zemanî yê ke *rojanê hewteyî û helanê rojî* ya sînordarî rê cêr ra çend hebî nimûneyî deyyayê.

- i. *Şefaqê* rew weriştî.¹¹³
- ii. Mexsûdê Keskî *wextê perojî* de hetê peyê banê xo de kursî antîbî binê sîya banî de niştîbî ro û dimê kelendire taştêne.¹¹⁴
- iii. Citêreke *serê sibay* şino cite, hawnêno (hanêno) agir kewto dirrike.¹¹⁵
- iv. Nê, *meşte* xebere dana to.¹¹⁶
- v. De ti vînde, *eşmo* meymenê min a. Ti anîya ronîşe ma *şan* de şomê çê.¹¹⁷

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê zemanî yê demêka sînordarî yê. Nê zerfî rojanê hewteyî û helanê rojî dîyar kenê. Cumleya 15i de zerfê *şefaqê* bi mana demê akewtişê rojî, demê şefaqî de yeno şuxulnayene. Cumleya 15ii de zerfê *wextê perojî* bi mana demê perojî, wextê birojî de yeno şuxulnayene. Heman şekil de cumleya 15iii de zerfê *serê sibayî* bi mana demê akewtişê rojî, demê şefaqî de yeno şuxulnayene. Nê her di cumleyan de nameyê aşmîyan sey zerfê zemanî yê demêko sînordar şuxulîyayê. Cumleya 15iv de zerfê *meşte* bi mana demê akewtişê rojî, demê şefaqî de yeno şuxulnayene. Cumleya 15v de zerfê *eşmo* bi mana şewe, na şewe, emşo de yeno şuxulnayene. Na cumle de emşo>eşmo de metatezo nêzdî ameyo meydan.

Zerfê zemanî yê ke demêka nesînordarî de dem û sînore destpêkerdişî, qedîyayişî dîyar nîyo. Çem nê tewir zerfan sey zerfê *periyodîkî* name keno, berdewamîya nê zerfan rê îşaret keno. Nê tewir zerfan rê *game*, *her tim*, *heyam*, *verî*, *dîma*, *heta êre*, *pey ra*, *rew*, *berey*, *ancax*, *caran*, *tu*, *reyêk*, *rey rey*, *newe ra*, *hîna*, *hela*, *roj roj*, *roj bi roj*, *piçêk*, *gelek*, *zafrey* ûsn sey nimûneyî eşkenê bideyê.¹¹⁸

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

- i. Ma *caran* karê nêkenê.¹¹⁹
- ii. Nê lacê mi nê. *Hewna* rewo.¹²⁰

108 Cemal Taş, *Roê Kırmançiyê* (İstanbul: Tij Yayıncılık, 2007), r. 51.

109 Çem, *Nuşteyî*, r. 173.

110 Aldatmaz, *Folklorê Kırmançan Ser o*, r. 67.

111 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 70.

112 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kırmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregî*, r. 158.

113 Can, *Barkerdena Zerrî*, r. 205.

114 Gunduz, *Soro*, r. 455.

115 Mihanî Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2007), r. 63.

116 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 414.

117 Huseyîn Ballıkaya, *Dêvo Kor Estanikanê Gimgimî ra* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2010), r. 58.

118 Çem, *Türkçe Açıklamalı Kırmanca (Zazaca) Gramer*, r. 222; Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kırmançî Lehçesi)*, r. 176-178.

119 Adabeyî, *Estanikanê Sêwregî ra*, r. 193.

120 Can, *Barkerdena Zerrî*, r. 95.

- iii. Înşaat kî bi leze dewam keno qumandarê mi, ma *her tim* ser o vindenîme, kenîme ke wa *gamê raver* bixelisîyo.¹²¹
iv. Sitvanî *hîna* fekê xo nêkerdo we berî cinit.¹²²
v. Mîrzayî o mîyan de *reyê-di reyî* derga-derg tey nîyada.¹²³

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê zemanî yê demêka nesînordarî yê. Cumleya *16i* de zerfê *caran* bi mana ge ge, rey rey, car bi car ûsn de yeno şuxulîyayene. Cumleya *16ii* de zerfê *hewna* bi mana hîna, heta nika, ney ra dima yeno şuxulîyayene û îşaretê demêko nedîyarî keno. Cumleya *16iii* de zerfê *her tim* û *gamê ravêr* sedemêko nedîyarî rê îşaret kenê. Cumleya *16iv* de zerfê *hîna* seke cor ra zî ameyo îfadekerdene bi mana hîna, heta nika, ney ra dima yeno şuxulîyayene û îşaretê demêko nedîyarî keno û zerfêko demêko nesînordarî îfade keno. Cumleya *16v* de zerfê *reyê-di reyî* sey cumleya corî bikar ameyo.

2.2. Zerfê Mekan û Cîhetan

Zerfî zemanî, manaya karan hetê mekan û cîhetan ra dîyar kenê. Sayeyê nê zerfan, mekan û cîhetê karanê kerdiş û bîyayışan dîyar beno.¹²⁴ Yanî zerfî mekan û cîhetan, hetê mekan û hetan ra manaya karan, namekaran, sifetkaran û zerfkaran dîyar kenê, sînor kenê û xêz kenê. Mîyanê cumle de nê zerfî cewabê persanê *ver bi kotî? kotî de? kotî ra? ver bi kotî û heta kotî?*î danê.¹²⁵

Zerfanê mekanî rê kes eşkeno çekuyanê sey *acêr, acor, aver, apey, bin, bin ra, bin de, cayêk, çorşme, devacêr, devacor, dima, seranser, tîya de, teber de, teber ra, ver bi teber, xorî de, xorî ra, pey pey, peyser, heto bîn, heto çep, kaleke, ley, beyntar, mabeyn, nêzdî, nêzdî ra, nêzdî de, ver pey, kişta bîn, ca bi ca, cor, dûrî, dûrî ra, dûrî de, uca, over, bover* ûsn çekuyan kes eşkeno bido.¹²⁶ Sade, viraşte yan pêrabeste bîyayışê nê çekuyan seba pênasê zerfanê mekan û cîhetan muhîm nîyo.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

- i. Wili ma pêrdê to *hetek* nêşinê.¹²⁷
ii. Ez fina *tari* di manena.¹²⁸
iii. Gulcane tenêna *nêzdî* bîye, harme tenêna çîp pêgirewt.¹²⁹
iv. *Êdî* o zemanî ke xalê mi Evdilayî bi kompresore destan binesazîya Kadiköy-Altıyol kendbi *apey de* mendbi.¹³⁰
v. Waya dî indî *nêzdîyo* ke.¹³¹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê zeman û mekanî yê. Cumleya *17i* de zerfê *hetek* bi mana ke-nar, kiştî, terefî de yeno şuxulnayene û sey zerfê mekanî yeno bikar ardene. Cumleya *17ii* de zerfê *tari* bi mana hemberê roşnayîye, tarî, zulumatî de şuxulîyayo û sey zerfê mekanî bikar ameyo. Heman şekil de cumleya *17iii* de zerfê *nêzdî* bi mana nêzdî, hemberê dûrî de ameyo şuxulnayene û na cumle de sey zerfê mekanî îstîmal bîyo. Cumleya *17iv* de zerfê *êdî* sey zerfê zemanî û *apey de* zî sey zerfê mekanî ameyo şuxulnayene. Cumleya *17v* de zerfê *nêdî* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana bi mana nêzdî, hemberê dûrî de ameyo şuxulnayene û na cumle de sey zerfê mekanî îstîmal bîyo.

Zerfê mekanî di qismî yê; *zerfê mekanî yê ke cayêka/mekanêka sînordarî yê* û *zerfê mekanî yê ke cayêka/mekanêka sînordarî nîyê*. Zerfê mekanî yê ke cayêka/mekanêka sînordarî de mekan û sînore destpêkerdişî, qedîyayışî dîyar o. Nê tewir zerfan rê *keye, dewe, bajar, gole, derya, mescîd, mekteb, şaristan, çem, zozan, newale* ûsn sey nimûneyî eşkenêbideyê.¹³²

121 Gunduz, *Soro*, r. 203.

122 Gunduz, *Soro*, r. 203.

123 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 331.

124 Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 184-185; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, r. 261; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975), r. 376-377.

125 Çem, *Türkçe Açıklamalı Kurmanca (Zazaca) Gramer*, r. 223.

126 Malmîsanîj, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kurmanca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 160-164; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 185; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 462-463.

127 Adabeyî, *Estanekanê Sêwregî ra*, r. 39.

128 Can, *Barkerdena Zerrî*, r. 35.

129 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 75.

130 Ataoğlu & Turhallı, 2023: 222.

131 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 92.

132 Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanci Lehçesi)*, r. 178.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. Şan de roj ke şî awan Yaşarî *sûke ra* otomobile *ver bi* alayîye ramite.¹³³

ii. Pîre mangay xo (xu) doşena, şîtê xo ana *dîyar*, la keyna cay xo vîr a kena, şîtî nêkena binê *mekebe*.¹³⁴

iii. Go aw bibo *çem û golî*, go bibo *derya*.¹³⁵

iv. A hewla, ê ketû, ê kergû anê verê mi de kenê ro ez qaytê çenekû kon, çenekî kunê *gole* axwe kenê xo ra.¹³⁶

v. Tîya-uja, şino, mengê di reseno *sûkda* xu.¹³⁷

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mekanî sînordarî yê. Cumleya 18i de zerfê *sûke* bi mana şehir, bajar û *sûke* yeno şuxulnayene û sey zerfê mekanî yo sînordar yeno bikar ardene. Cumleya 18ii de zerfê *dîyar* û *mekebe* sey zerfê mekanî yo sînordar şuxulîyayê. Heman şekil de cumleya 18iii de zerfê *çem*, *gol* û *derya* sey zerfê mekanî yo sînordar şuxulîyayê. Cumleya 18iv de zerfê *êdî* sey zerfê zemanî û *apey de zî* sey zerfê mekanî ameyo şuxulnayene. Cumleya 18v de zerfê *sûk* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana şehir, bajar û *sûke* yeno şuxulnayene û sey zerfê mekanî yo sînordar yeno bikar ardene.

Zerfê mekanî yê ke cayêka/mekanêka nesînordarî de mekan û sînore destpêkerdişî, qedîyayîşî dîyar nîyo. Nê tewir zerfan rê *rojhelat*, *rojawan*, *vakur*, *başûr*, *rast*, *çep*, *cor*, *cêr*, *dewacor*, *dewacêr*, *ser*, *bin*, *vernî*, *peynî*, *uca*, *tîya*, *over*, *nover*, *tîya de*, *zere*, *teber*, *hember*, *dûrî*, *nêzdî* ûsn sey nimûneyî eşkenê bideyê.¹³⁸

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. Cayê de nêwinderd, *raşt* şî qahwe.¹³⁹

ii. Nika qereqol tam *duşt* de bî...¹⁴⁰

iii. Pisînge vazdana *teber* û reyna geyrena a.¹⁴¹

iv. Muzır çemo de hêrsin vi, cor de qewete guretenê kuyenê dormé xo ra eve hêrs *devacer* şiyenê.¹⁴²

v. U wa perçin çin bo *mîyanê* ma de.¹⁴³

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mekanî nesînordarî yê. Cumleya 19i de zerfê *raşt* bi mana terefê raştî, hetê raşt, rasterast yeno şuxulnayene û sey zerfê mekanî yo nesînordar yeno bikar ardene. Cumleya 19ii de zerfê *duşt* bi mana hemberî de yo û sey zerfê mekanî yo nesînordar şuxulîyayê. Cumleya 19iii de zerfê *teber* bi mana zere de nê, teber, teber de yo sey zerfê mekanî yo nesînordar şuxulîyayê. Çünke nê tewir zerfan de mekano ke zerfî reyde yeno vatene, rasterast teqbulê sînorek nêkeno. Cumleya 19iv de zerfê *devacer* bi mana verbicêr, veracêr de yo. Cumleya 19v de zerfê *mîyan* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana *mîyan*, *orte*, *beyntar*, *mabeyn* de ameyo şuxulnayene û sey zerfê mekanî yo sînordar yeno bikar ardene.

2.3. Zerfê Senîniye û Rewşe

Zerfê senîniye û rewşe, manaya karan hetê senîniye û rewşe ra dîyar kenê. Sayeyê nê zerfan, rewşe û senîniya karanê kerdîş û bîyayîşan dîyar beno.¹⁴⁴ Zerfê senîniye û rewşe, hetê rêjeya hûmarî ra zaf ê.¹⁴⁵

133 Gunduz, *Soro*, r. 214.

134 Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra*, r. 31.

135 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 173.

136 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 50.

137 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 82.

138 Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanci Lehçesi)*, r. 179-180.

139 Can, *Barkerdana Zerrî*, r. 67.

140 Gunduz, *Soro*, r. 509.

141 Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra*, r. 31.

142 Mirza, *Sileman I-II-III*, r. 251.

143 Ali Karan, *Têmunek* (İstanbul: Neşîrxaneyê Vir, 2020), r. 54.

144 Deniz Gunduz, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca-Zazaca Dil Dersleri* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2009), r. 137; Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanci Lehçesi)*, r. 180-182; Böler, *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi-I*, r. 148.

145 Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, r. 260.

2.3.1. Zerfê Senîniye

Zerfî senîniye, hetê senîniye (keyfîyet) ra manaya karan, namekaran, sifetkaran û zerfkaran dîyar kenê, sînor kenê û xêz kenê. Nameyê ke senîniye îfade kenê eşkenê hem sey sifet hem zî sey zerf bêrê bikarardene. Nê çekuyî eke vernîya nameyêk de bêrê sey sifetî, eke vernîya karêk de bêrê sey zerfî yenê şuxulnayenv. Qandê cû zerfê senîniye zafane sifetan a yewî yê û hûmara nînan zaf zêde ya.¹⁴⁶ Mîyanê cumle de nê zerfî cewabê persanê *senîn? çi şekil a? çitewir?îdanê*.¹⁴⁷

Zerfanê senîniye rê kes eşkeno çekuyanê sey *asan, şenik, giran, zor, zehmet, finêk ra, pêro, pêropîya, beno ke, bêhemd, bêhempa, coka, ca de, hêdî, lez, rast, xelet, şaş, tenya, semîmî, serdin, wina, winî, zûrî ra, rasteqîn, xo bi xo, xorîn, sethî*.¹⁴⁸ Sade, viraşte yan pêrabeste bîyayîşê nê çekuyan seba pênasê zerfanê senîniye rê muhîm nîyo.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Ya heywanî, çiçi rê *wina* kerdo to?¹⁴⁹

ii. O zaf *kelecanin* yasayêne.¹⁵⁰

iii. Arîyeyê xîntan *raşt* doş beno.¹⁵¹

iv. Waka luy, waka luy, roza henî *serdine* bîye, henî *serdine* bîye ke mi nîya dimê xo kerd zere çemî.¹⁵²

v. A ya ke *wina* fikirîna, yek de bi vengêde qalind cinîqîye we.¹⁵³

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê senîniye yê. Cumleya 20i de zerfê *wina* bi mana *wina*, sey ney yeno şuxulnayene û mîyanê cumle de cewabê persê senîni yo. Cumleya 20ii de zerfê *kelecanin* bi mana heyecanin, biheyecan, kelecane, bicoş de ameyo şuxulnayene. Cumleya 20iii de zerfê *raşt* bi mana rast û durust, çewt nê de ameyo şuxulnayene. No zerf mîyanê cumle de cewabê persê *senînî* dano û goreyê kontekstê cumle wezîfeyê nê zerfî zî eşkeno bivurîyo labelê na cumle de sey zerfê senîniye ameyo bikar ardene. Cumleya 20iv de zerfê *serdine* bi mana serdane, sey serd, germine nê de ameyo bikar ardene.. Na cumle de no zerf di rey ameyo tekrarkerdene. Cumleya 20v de zerfê *wina* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana *wina*, sey ney yeno şuxulnayene û mîyanê cumle de cewabê persê senîni yo.

2.3.2. Zerfê Rewşe

Zerfî rewşe, hetê rewşe û halî ra manaya karan, namekaran, sifetkaran û zerfkaran dîyar kenê, sînor kenê û xêz kenê. Çekuyê ke rewşe dîyar kenê cîya rewşan û halan îfade kenê, qandê cû nê tewir çekuyî eşkenê rewşanê sey *seypêyiye, pîyayîye, waştîş, têvernayîş, teqesîye, teyîdkerdîş, îhtîmal, sebeb, sînordarkerdîş, parakerdîş û nedîyarîye* îfade bikerê.¹⁵⁴ Cêr ra nê rewşî bi nimûneyan reyde ameyê îzahkerdene.

2.3.2.1. Seypêyiye

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya seypêyiye/yeksaniye zêde kenê. Na mana zerfanê *hende, qeder, mîqdarê* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁵⁵

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Va û estor ver bi Tumê Dedewanî sey *çûçike* verda ra.¹⁵⁶

146 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 464.

147 Malmîsanîj, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kırmanca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 171.

148 Malmîsanîj, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kırmanca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 171-175; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 464-466.

149 Adabeyî, *Estanekanê Sêwregî ra*, r. 31.

150 Gunduz, *Soro*, r. 513.

151 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregî*, r. 175.

152 Çîçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 38.

153 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 47.

154 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 466-478.

155 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 466.

156 Gunduz, *Soro*, r. 482.

- ii. Çê u teber *honde jubin* ra duri niyê.¹⁵⁷
- iii. Pêro pîya mi *ehend çîyî dîyo*.¹⁵⁸
- iv. Kam ke *mîsqalêk* xeyrêk bikero bêguman do ey bivîno.
- v. To *hende şawaş kerd*, *hende herb kerdbî*.¹⁵⁹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê seypêyîye yê. Cumleya 21i de zerfê *sey çûçike* bi mana teşbihê çûçike kerdo û îzafê reyde zerfêk ameyo meydan. Cumleya 21ii de zerfê *honde jubîn* bi mana qasê pê bîyayîş ameyo îfadekerdene. Cumleya 21iii de zerfê *ehend/hende* bi mana seypêyîye de ameyo şuxulnayene. No zerf mîyanê cumle de cewabê persê çiqasî dano. Cumleya 21iv de zerfê *mîsqalêk* bi mana zaf taye, qasê mîsqalî de ameyo bikar ardene. No zerf erebî ra derbasê zazakî bîyo û erebî de çîyê tewr kêmi îfade keno, zazakî de na mana xo seveknaya. Cumleya 21v de zerfê *hende* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana seypêyîye de ameyo şuxulnayene.

2.3.2.2. Pîyayîye

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya pîyayîye zêde kenê. Na mana zerfanê *pîya*, *reyde*, *pêro*, *pê ra* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁶⁰

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

- i. Lû yû pîsîngîya *pê ra* xatir wazenê ew *pê ra* abirênê.¹⁶¹
- ii. Qebir we heşir ti *hemînî* biwan
Hîsab û siratî *hemînî* bizan.¹⁶²
- iii. Birawo pîl, dadî û babê cê *pîya* merdîbî.¹⁶³
- iv. Pilunê ma *péroyine* hen vaené (Mirza, 2020: 87).
- v. Kueşkê ‘umîr ma hewê ser niya *piyera* dî nefês ser.¹⁶⁴

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê pîyayîye yê. Cumleya 22i de zerfê *pê ra* bi mana pîyayîye, pîya bîyayîşî îfade keno. Cumleya 22ii de zerfê *hemînî* bi mana pêro pîyabîyayîşî, pîyayîye, hemeyî de ameyo şuxulnayene. Cumleya 22iii de zerfê *pîya* rasterast bi mana pîyayîye de ameyo şuxulnayene. Cumleya 22iv de zerfê *péroyine* bi mana pêro pîyabîyayîşî, pîyayîye, hemeyî de ameyo şuxulnayene. Cumleya 22v de zerfê *piyera* seke cor ra zî îfade bîyo bi mana pêro pîyabîyayîşî, pîyayîye, hemeyî de ameyo şuxulnayene.¹⁶⁵

2.3.2.3. Waştîş

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya waştîşî zêde kenê. Na mana zerfanê *weşîye de*, *qet nêbo*, *îşalah*, *werrekna*, *bisihet* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁶⁶

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

- i. Çi ferzo tede y’ ti eda *rind* biki.¹⁶⁷
- ii. Kom *wazen wa* ason bîcuy wa niyer *dunyê*.¹⁶⁸

157 Çiya, *Hirê Kitabi*, r. 45.

158 Septioğlu, *Qerebegan Tarîx, Kultur û Cografya*, r. 90.

159 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Séwregi*, r. 68.

160 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 467.

161 Ayyıldız, *Va*, r. 53.

162 Bîlal Zilan, *Di Kitabê Muhemmedê Şêx Eserî: “Raro Raşt” û “Me’lûmatê Dîniye” (Metn û Cigêrayîş)* (İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2017), r. 77.

163 Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra*, r. 101.

164 Mela Aziz Beki, *Diwon Çebexçuri* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2015), r. 174.

165 Grûba Xebate ya Vateyî, *Sözlük Türkçe-Kirmanca (Zazaca), Ferhengê Tirkî-Kirmanckî* (İstanbul: Vate, 2019).

166 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 467-468.

167 Zilan, *Di Kitabê Muhemmedê Şêx Eserî: “Raro Raşt” û “Me’lûmatê Dîniye” (Metn û Cigêrayîş)*, r. 77.

168 Beki, *Diwon Çebexçuri*, r. 390.

iii. *Rınd* goş serne.¹⁶⁹

iv. Ax *werrekna* nika kufteyê ke cinîya mi pewtêne, tîya bîyêne û mi mirdîya xo biwerdêne.¹⁷⁰

v. La birayê mi, zerîya min a kele wazena. To kaşka ma rê jû keleyê viraştayê.¹⁷¹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê waştîşî yê. Cumleya 23i de zerfê *rınd* eslê xo de yew waştîşî îşaret keno û nuştox tîya de wendoxî rê waştîşê xo îfade keno. Cumleya 23ii de zerfê *wazen wa* bi mana waştîşî de ameyo şuxulnayene. Cumleya 23iv de zerfê *werrekna* rasterast bi mana waştîşî de ameyo şuxulnayene. Xora na çekuye zazakî de seba na mana yena vatene.¹⁷² Cumleya 23iv de zerfê *péroiyine* bi mana pêro pîyabîyayîşî, pîyayîye, hemeyî de ameyo şuxulnayene. Cumleya 23v de cumle bi xo yew waştîşî îfade keno.

2.3.2.4. Têvernayîş

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya têvernayîşî û muqayesekerdişî zêde kenê. Na mana zerfanê *hende*, *qasê*, *qederê*, *tewr kêmi*, *kêmêr*, *qet* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁷³

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. O *zî* to ra *hendayên* hes keno?¹⁷⁴

ii. Ez to rê *hend* vana.¹⁷⁵

iii. *Çiqas* ke hewa germ bî, tîje baş tanî dene labelê sere û goşê mêrdekî pîştayî bî.¹⁷⁶

iv. Mî zanayê Ella do bîhuwî ridê mi, labirê mî nêzanayê *hendayê bol*...¹⁷⁷

v. Bira heş, la çimo çep *ca ra* tal o.¹⁷⁸

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê têvernayîşî yê. Cumleya 24i de zerfê *hendayên* seba muqayesekerdişî û têvernayîşî ameyo şuxulnayene. Cumleya 24ii de zerfê *hende* heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 24iii de zerfê *çiqas* çekuyêka têkel a, erebî û kurdî ra teşekul keno û tîya de sey zerf seba muqayesekerdişî ameya şuxulnayene. Cumleya 24iv de zerfê *hendayê* formêkê *hende* û *hendayên* o û heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 24v de zerfê *ca ra* beyntarê rewşa normale û awarte de yew muqayese keno. No zerf rewşêka koke ra xirabî îfade keno.

2.3.2.5. Teqesîye û Teyîdkerdiş

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya teqesîye, bêgumanîye, qetîbîyayîşî; teyîdkerdişî, tekîdkerdişî, xurtkerdişî zêde kenê. Na mana zerfanê *teqes*, *bêguman*, *qeten*, *hetmen*, *elbete*, *restîye*, *muheqeq*, *xora*, *zaten*, *reye ra*, *carêk ra*, *zaf baş*, *qet*, *sipsipe*, *pêt*, *xeylêk* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁷⁹

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. *Qet* bawer nêkena.¹⁸⁰

ii. *Bêguman*, ez to ra hes kena, hem kî zaf hes kena.¹⁸¹

iii. Vano “Hala no mêrik çik o, ci tawa wo? Nê birayê mi *kesîn* dîyê.”¹⁸²

169 Çiya, *Hirê Kutabi*, r. 51.

170 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 145.

171 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 105.

172 Grûba Xebate ya Vateyî, 2019.

173 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 469; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 185.

174 Ayyıldız, *Va*, r. 121

175 Adabeyî, *Estanekanê Sêwregi ra*, r. 39.

176 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 195.

177 Koyo Berz, *Begê Dimiliyan*, (İstanbul: vejyayîşê Tiji, 2001), r. 223.

178 Akbana, *Waka Lu*, r. 29.

179 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 470-471.

180 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 398.

181 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 489.

182 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 9.

iv. *Hend lez keno* hend lez keno vono ez biresi keye.¹⁸³

v. *Tabî* asil xêx o.¹⁸⁴

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê teqesîye û teyîdkerdişî yê. Cumleya 25i de zerfê *qet* seba teyîdkerdişî ameyo şuxulnayene. Cumleya 25ii de zerfê *bêguman* heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 25iii de zerfê *kesîn* çekuyêka tirkî ya û sey zerf seba teyîdkerdişî û teqesîye ameya şuxulnayene. Cumleya 25iv de zerfê *hend lez keno* sey komçekuyan rêze bîyo, mîyanê cumle de di rey tekrar bîyo û seba teqesîye şuxulîyayo. Cumleya 25v de zerfê *tabî* erebî ra kewto zazakî û seba îzalekerdişê şubheyen ameyo şuxulnayene.¹⁸⁵

2.3.2.6. Îhtîmal

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya ihtîmal, mumkunbîyayîş zêde kenê. Na mana zerfanê *beno ke*, *xalîba*, *ferz ke*, *eceba*, *heyret* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁸⁶

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. *Eceba* filan paşa, nêmi mi cew nêcêno ez honde cên, nê ostorê dê qey nîya r'ê qey ê mi nîya zayıf ê.¹⁸⁷

ii. Xo rê ti *ferz bike* ke ma emser na pol ra ravîyartî.

iii. Hele ma biewnê, *eceba* yaxerî vinderdê ya nêvinderdê?¹⁸⁸

iv. *Eceba* no çik o?¹⁸⁹

v. Ez vana *beno ke* no kar sere nêreso.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê ihtîmalî yê. Cumleya 26i de zerfê *eceba* seba ihtîmalî ameyo şuxulnayene. Cumleya 26ii de zerfê *ferz bike* heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 26iii de zerfê *eceba* û Cumleya 26iv de zerfê *eceba* heman mana de yenê şuxulnayene. Cumleya 26v de zerfê *beno ke* reyna seba heman mana de şuxulîyênê. Nê çekuyî goreyê kontekstê cumle sewbîna manayan de zî yenê.

2.3.2.7. Sebeb

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya sebebî zêde kenê. Na mana zerfanê *meraq ra*, *kelecan ra*, *seba...*, *qandê ...*, *semede ...*, *rîde ra* ûsn reyde yena sazkerdene.¹⁹⁰ Seke aseno edatê *ra* name, sifetan de manaya sebebî zêde keno.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Oy Delala mi, Delala mi ez *to rê* bimir!¹⁹¹

ii. *Qandê nê semedi* zahf geyreno kî, cayê do [Aşxaneyê do] weş...¹⁹²

iii. Ez şîyane *seba* adirî.¹⁹³

iv. Ez *qandê coy* bermena.¹⁹⁴

v. Lezê mî esto, vanê ez şîra, *qandê coy* nina war.¹⁹⁵

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê sebebî yê. Cumleya 27i de zerfê *to rê* seba sebeb

183 Akbana, *Waka Lu*, r. 97.

184 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 9.

185 Grûba Xebate ya Vateyî, *Sözlük Türkçe-Kirmanca (Zazaca), Ferhengê Tirkî-Kirmanckî*.

186 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 478.

187 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 78.

188 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 109.

189 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 59.

190 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 472-473.

191 Gunduz, *Soro*, r. 333.

192 Berz, *Begê Dimuliyen*, r. 83.

193 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 26.

194 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 70.

195 Berz, *Begê Dimuliyen*, r. 171.

îfadekerdişî ameyo, eslê xo de nê zerfî zemîr û edatî ra teşekul kerdo. Cumleya 27ii de zerfê *qandê nê semedi* heman mana sebebî îfade keno û sey îzafê ameyo. Cumleya 27iii de zerfê *seba* hem kurmancî de hem zî zazakî de seba dî-yarkerdişê sebebî yeno şuxulnayene. Cumleya 27iv û cumleya 27v de zerfê *qandê coy* mana sebebî de heman form de ameyê.

2.3.2.8. Tekrarkerdiş

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya tekrarkerdişî, daîmî bîyayişî ûsn manayan zêde kenê. Kerdiş û bîyayişo ke karan de qewimîyêno eke dewr û tekrar bikero nê zerfan reyde yeno îfadekerdene. Na mana zerfanê *ge ge, ge gane, hîn caran, reyna, hezar fin, reyêk, pê peya, na qor, na fin, tekrar, sere ra, fina* ûsn reydeyenasazkerdene.¹⁹⁶

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

- i. Nile rey ey de rey kêneke de nîyada û *weş-weş* peşmerîyaye.¹⁹⁷
- ii. Mi resim *reyna* viraşt, le ez *reyna* nieşkayebî bidî ez qayil kerden.¹⁹⁸
- iii. Taye wextî ra dime, wayîrê çeyî *hêrsin-hêrsin* kuno zere qonaxî.¹⁹⁹
- iv. *Peyniya peyin de* / Ez xelesiyo famkori ra.²⁰⁰
- v. ... zınar fekê qul ra vejêno, şino zerre u *reyna* zınar erzeno fekê qul.²⁰¹

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalik nusîyayê zerfê rewşe yê tekrarkerdişî yê. Cumleya 28i de zerfê *weş-weş* seba prosesêko ast bibastî rê îşaret keno. Peşmerîyayişê keyneke devam û tekrar keno. Cumleya 28ii de zerfê *reyna* heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 28iii de zerfê *hêrsin-hêrsin* seba devamkerdişî û tekrarê hêrsî ameyo şuxulnayene. Cumleya 28iv de zerfê *peyniya peyin de* de encamê tekrar û berdewamîye rê îşaret keno, yew rewşêka berdewame nê zerfî reyde êdî qedîyêna. Cumleya 28v de zerfê *reyna* seke cor ra zî îfade bibî seba tekrarkerdişî ameyo.

2.3.2.9. Parakerdiş

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya parakerdişî zêde kenê. Bi tekrarkerdiş hûman reyde fonksiyonê parakerdişî yeno meydan. Na mana zerfanê *sey yew a yew, yew bi yew, yew yew, di bi di, didi didi, heb heb* ûsn reyde yena sazkerdene.²⁰²

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

- i. Ma gozî beyntarê înan de *di di* para kerdî.
- ii. Ê keye ra *yew bi yew* vejîyayî.
- iii. Mi na qale *yew a yew* ey rê vate.
- iv. Rizê aye *heb heb* bîyo.
- v. Hîseyê ey rê *des ra çar* kewt.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalik nusîyayê zerfê rewşe yê parakerdişî yê. Cumleya 29i de zerfê *di di* seba parakerdişî ameyo şuxulnayene. Cumleya 29ii de zerfê *yew bi yew* heman mana de yeno şuxulnayene. Na cumle de no zerf bi şeklê *hûmare+bi+hûmare* ameyo meydan. Cumleya 29iii de zerfê *yew a yew* heman mana de ameyo şuxulnayene. Na cumle de no zerf bi şeklê *hûmare+herfa pêrabestişî+hûmare* ameyo meydan û ganî pêya bêre nuştene. Cumleya 29iv de zerfê *heb heb* erebî ra derbasê zazakî bîyo û seba parakerdişî yeno. Cumleya 29v de zerfê *des ra çar* formê hesabê/rêjeyê sedaneyî rê îşaret keno û na cumle de seba parakerdişî ameyo.

196 Çem, *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, r. 227; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 474-475.

197 Gunduz, *Soro*, r. 294.

198 Saint-Exupéry, *Prenso Qij*, r. 15.

199 Beytaş, *Şaîsmayîl*, r. 136.

200 Karan, *Têmunek*, r. 55.

201 Akbana, *Waka Lu*, r. 76.

202 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 475-476.

2.3.2.10. Nedîyarî

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya nedîyarîya rewşe zêde kenê. Na mana zerfanê *kêm zêde, hema hema, winasî, hemen hemen, cêran cor* ûsn reyde yena sazkerdene.²⁰³

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. Apo se bîyo, de vanê to ewro *zaf* bêkeyf a.²⁰⁴

ii. Ma *winî* vane.²⁰⁵

iii. Mayşeker Xanim *tawa* nebena.²⁰⁶

iv. Jü yüzbaşı gino cı, *thaba* nêbena.²⁰⁷

v. Ne pi *taba* pers kerd, ne ki Dewres *taba* vat.²⁰⁸

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê rewşe yê nedîyarî yê. Cumleya 30i de zerfê *zaf* seba rewşê-ka nedîyarîye ameyo. Cumleya 30ii de zerfê *winî* heman mana de yeno şuxulnayene. Nê cumleyan de cewabê persê senîni nedîyar o. Cumleya 30iii de zerfê *tawa/teba* seba rewşa nedîyare şuxulîyêno. Cumleya 30iv de zerfê *thaba/teba* formêkê teba yo û heman mana de yeno şuxulnayene. Cumleya 30v de zerfê *taba* zî heman şekil û mana de ameyo.

2.4. Zerfê Çendîniye

Zerfê ke sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de peyme, derece, aste, mîqdar û çendîniye dîyar kenê sey zerfê mîqdarî yan *zerfê çendîniye* yenê namekerdene.²⁰⁹ Mîyanê cumle de cewabê persa *çend?* zerfê mîqdarî danê. Nê tewir zerfî çekuyanê sadeyan, viraştayan yan pêrabesteyan ra eşkenê teşkil bikerê. Nê tewir zerfan rê kes eşkeno *tayn, zêde, kêm-zêde, teynêk, zaf, zaf zêde, hinekî, bol, silme, fekafek, ekseriya, kêmi, zaf kêmi, xeylêk, qeder, qismî, seyrek, bite-mamî, gelek, hîna, seranser, safî, şenik, teba, tîkê, tewr, weş, zîyade* ûsn çekuyan sey nimûne bido.²¹⁰

2.4.1. Seypêyiye

Nê tewir zerfî; sifetan de, zerfan de, zerfkaran de, karan de manaya seypêyiye/yeksaniye zêde kenê. Na mana zerfanê *hende, qeder, mîqdarê* ûsn reyde yena sazkerdene.²¹¹ Nê zerfî mîyanê cumle de cewabê persa *çend?* danê. Nê zerfî hetê çendîniye ra yeksaniye dîyar kenê.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyayê.

i. Gelo, tern û ciwanî çira *hend* bêveng ê?²¹²

ii. Heme kelecana û coşdarîyê ey maberê wext û cuye de firîyaybî, *hinî* tik û tenabî.²¹³

iii. Ez zî *qederê* peyeraîran tik û tenya ya.

iv. ... êdî qeymeyê koyanê Çewlîgî de, seke qatirêko binê barê xo de bivişîyo...²¹⁴

v. Destê aye *qasê* gedeyan barî û nazikî bî.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mîqdarî yê seypêyiye yê. Cumleya 31i de zerfê *hend* mîqdarî dîyar keno û yeksaniye rê îşaret keno. Cumleya 31ii de zerfê *hinî* heman mana yeksaniye û seypêyiye ameyo şuxulnayene. Cumleya 31iii de zerfê *qederê* beyntarê di çîyan de yew muqayese keno û seypêyiya nê her diyan rê

203 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 477.

204 Gunduz, *Soro*, r. 160.

205 Çem, *Gula Çemê Pêrre*, r. 281.

206 Ballikaya, *Dêvo Kor Estanikanê Gimgimî ra*, r. 117.

207 Taş, *Roê Kirmanciyê*, r. 195.

208 Çiya, *Hirê Kıtabi*, r. 15.

209 Gunduz, *Türkçe Açıklamalı Kırmancıca-Zazaca Dil Dersleri*, r. 147; Baran, *Rêzimana Kurmancî*, r. 104-105; Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, r. 263; Böler, *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi-I*, r. 153.

210 Malmîsanîj, *Kurmanca ile Karşılaştırmalı Kırmancıca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 175-176; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 478.

211 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 478.

212 WK Merdimîn, *Diwan* (Van: Weşanxaneyê Peywend, 2015), r. 46.

213 Esen, *Mobese*, r. 25.

214 Newzad Valêrî, *Demserre Vîrî* (İstanbul: Avesta, 2023), r. 152.

îşaret keno. Cumleya 31iv de zerfê *seke* mîqdarî dîyar keno û yeksanîye rê îşaret keno. Cumleya 31v de zerfê *qasê* erebî ra derbasê zazakî bîyo û mîqdarî de yewîye rê îşaret keno.

2.4.2. Pileya Berzîye

Nê tewir zerfî mîyanê cumle de beyntarê sifetan de, zerfan de, zerfkaran de û karan de muqayeseyêk kenê û mabeynê çekuyan de yew rêz tesbît kenê. Na mana, verê sifetan de, zerfan de, zerfkaran de û karan de îlawebîyayîşê *hîna* reyde tesîs bena.²¹⁵ Kes eşkeno manaya berzîye sewbîna şeklan a zî bido labelê şuxulnayîşê zerfê *hînayî* manaya berzîye û muqayesekerdişî *hîna* eşkera kena. Nê zerfî mîyanê cumle de cewabê persa *çend?* danê. Ganî bêro îfadekerdiş ke zerfê *hînayî* dereceyê zerfî berz keno û manaya zerfî teyîd keno. Eke na çekuye verê sifetêkî de bêro, a game sifetî teyîd kena. Yanî ganî no zerf verê zerfêk de bêro.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Ziwan *hîna rehet* yeno xebitnayîş; îfade bi tay çekuyan û bêzehmet vîrazîyeno.²¹⁶

ii. Bira şima her ê! Şima mi ra vanê her sima mi ra *daha her* ê.²¹⁷

iii. Sey zaf cayanê binan, mabênê kirmancan de *hîna zîyade* cinî bêqiyet ê.²¹⁸

iv. Ez finikêde *hîn* rindek a, *hîn* rindek a.²¹⁹

v. Herçiqaş edebîyatê fekkî yê kirmancî heta nika xo ver ro dayo û xo resnayo ewro zî nika ra tepîya xeter (teh-luke)*hînazaf*o.²²⁰

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mîqdarî yê pileya berzîye îfade kenê. Cumleya 32i de zerfê *hîna rehet* beyntarê di rewşan de yew muqayese keno û nê di rewşan ra *hîna* rehetî îşaret keno. Cumleya 32ii de zerfê *daha her* reyna mabeynê di rewşan de yew muqayese keno û nê rewşan ra *hîna* herî rê îşaret keno. Cumleya 32iii de zerfê *hîna zîyade* beyntarê di çîyan de yew muqayese keno û nê rewşan ra *hîna zîyade* rê îşaret keno. Cumleya 32iv de zerfê *hîn* seke cor ra zî îfade bibî, muqayese rê îşaret keno. Cumleya 32v de zerfê *hîna zaf* mabeynê di rewşan de muqayeseyî rê îşaret keno.

2.4.3. Pileya Tewre Berzîye (Superlative)

Nê tewir zerfî mîyanê cumle de beyntarê sifetan de, zerfan de, zerfkaran de û karan de muqayeseyêk kenê û mabeynê çekuyan de *rêza tewre berze* tesbît kenê. Na mana, verê sifetan de, zerfan de, zerfkaran de û karan de îlawebîyayîşê çekuya *tewrî* reyde tesîs bena.²²¹ Kes eşkeno manaya pileya tewre berzîye sewbîna şeklan a zî bido labelê şuxulnayîşê zerfê *tewrî* manaya tewre berzîye û muqayesekerdişî *hîna* baş îşaret keno. Nê zerfî mîyanê cumle de cewabê persa *çend?* danê. Seke ma cor ra zî îfade kerd ke zerfê *tewrî* dereceyê zerfî tewr berz keno û teyîd keno. Eke na çekuye verê sifetêkî de bêro, a game sifetî teyîd kena.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyayê.

i. Rojgero pancin zaf ecêb bi. Hema rojgerê ke, mi heta nika dîbî, *hemeyan* qijkekêr bi.²²²

ii. Bira heş, îtka *tewr* serheb duz o.²²³

iii. Werêko *tewr* zerra ey waştinî werdibi.²²⁴

iv. Maye û pî tim cayode *tewr berz* der ê.²²⁵

215 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 479-480.

216 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 53.

217 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 36.

218 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 89.

219 Çiçek, *Mêşa Dengize Estanikanê Gimigîmî ra*, r. : 81.

220 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmancî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 178.

221 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 480.

222 Saint-Exupéry, *Preaso Qij*, r. 53.

223 Çiçek, *Mêşa Dengize Estanikanê Gimigîmî ra*, r. 92.

224 Abdullah Esen, *Mobese* (Diyarbakır: Ajans J&J, 2023), r. 25.

225 Aldatmaz, *Folklorê Kirmancan Ser o*, r. 72.

v. Nê ferqan ra beno zî *tewr* muhîmê ci xeripîyayîşê ziwanî yo.²²⁶

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mîqdarî yê pileya tewre berzîye îfade kenê. Cumleya 33i de zerfê *hemeyan* beyntarê heme rewşan de tewr berzîye îfade keno. Cumleya 33ii de zerfê *tewr* beyntarê heme rewşan de tewr berzîye îfade keno. Heman şekil de cumleyanê 33iii, 33iv û 33v de zerfê *tewr* beyntarê heme rewşan de tewr berzîye îfade keno.

2.4.4. Pileya Zêdeyîye

Nê zerfî karan de manaya zêdeyîye îfade kenê û fonksiyonê nê zerfan de yew muqayese çinî yo. Kes eşkeno nê zerfan rê *tayn*, *zêde*, *bol*, *bol bol*, *zaf zêde*, *xarîqulade*, *fewqelade*, *zaf zaf*, *zafane*, *xeylêk*, *dergûdila* ûsn sey nimûne bido.²²⁷ Nê zerfî mîyanê cumle de cewabê persa *çend?* danê. Nê zerfî hetê çendîniye ra zêdeyîye dîyar kenê.

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyê.

i. Ez sona lê Turîsîna xo rê Heq ra *zaf* daxalet kenane, *zaf* rîca kenane, *zaf* eşq û niyaz kenane *taye* rizk bîdoro mi.²²⁸

ii. Xoşebere *xeylê* ramit.²²⁹

iii. verg *zehf* qehrêno, xo dano qul ro lu şoro zerre.²³⁰

iv. Mîrzayî o mîyan de reyê-di reyî *derga-derg* tey nîyada.²³¹

v. Netice no piyê ney *bol* kewno na mesela dîmî.²³²

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê mîqdarî yê zêdeyîye yê. Cumleya 34i de zerfê *zaf* mîqdarî dîyar keno û zêdeyîye rê îşaret keno. Cumleya 34ii de zerfê *xeylê* heman mana zêdeyîye de ameyo şuxulnayene. Cumleya 34iii de zerfê *zehf* sey varyantê zafî ameyo şuxulnayene û reyna seba zêdeyîye şuxulîyayo. Cumleya 34iii de zerfê *derga-derg* zêdeyîya dergîye îfade keno. Cumleya 34v de zerfê *qasê* erebî ra derbasê zazakî bîyo û mîqdarî de yewîye rê îşaret keno.

2.5. Zerfê Persî

Zerfê ke kerdîş û bîyayîşê karan sayeyê persan dîyar kenê sey *zerfê persan* name benê.²³³ Zerfê persan rê kes eşkeno *çend?*, *kamcîn?*, *kanî?*, *senîn?*, *çi?*, *çiqas?*, *çi şekil de?*, *çirê?*, *kotî de?*, *kotî ra?*, *çi qeder?*, *senîn?*, *key?*, *kotî?*, *kure?*, *ma?*, *se ra?* ûsn sey nimûne bido.²³⁴

Cêr ra nê tewir zerfan rê nimûneyî deyyê.

i. Eyb nêbo se, ez a roj ameya şima *qandê çiçî* fekê xu piştî?²³⁵

ii. Ax-bux pisinge to *qey nîya* kerd?²³⁶

iii. Emeleya ey zî *hendayên* bi o yena?²³⁷

iv. Ya heywanî, *çiçî rê* wina kerdo to?²³⁸

v. Ma ki *hen* nime?²³⁹

226 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 173.

227 Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 480-481.

228 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 63.

229 Gunduz, *Soro*, r. 358.

230 Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra*, r. 39.

231 Çem, *Gula Cemê Pêrre*, r. 331.

232 Berz, *Begê Dimliyan*, r. 145.

233 Gunduz, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca-Zazaca Dil Dersleri*, r. 147; Atabay, Kutluk, Özel, *Sözcük Türleri I*, r. 113.

234 Çem, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, r. 227; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, r. 482-483; Tan, *Rêzimana Kurmancî*, r. 186; Malmîsanij, *Kirmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, r. 170-171; İbrahim Bingöl, *Rêzimana Zazakî ya Devoka Gîngimê* (Stenbol: Avesta, 2020), r. 75.

235 Seçilmek, *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*, r. 153.

236 Çiçek, *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*, r. 38.

237 Ayyıldız, *Va*, r. 121

238 Adabeyî, *Estanekanê Sêwregi ra*, r. 31.

239 Mirza, *Sileman I-II-III*, r. 569.

Cumleyanê corênan de çekuyê ke îtalîk nusîyayê zerfê persî yê. Cumleya 35i de zerfê *qandê çiçi* bi mana seba çi, semede çi, çi sebeb ra ameyo şuxulîyayene. Cumleya 35ii de zerfê *qey nîya* seba perskerdişî bikar ameyo. Seke yeno zanayene *qey* seba persan yeno û *nîya zî pîya* ameyê sey zerfê persan wezîfe kenê. Cumleya 35iii de zerfê *hendayên* seba perskerdişî ameyo bikar ardene. Cumleya 35iv de zerfê *çiçi* seke cor ra zî ifade bîyo perskerdişî rê îşaret keno. Cumleya 35v de zerfê *hen* perskerdişî rê ameyo şuxulnayene.

ENCAM

Ziwanasî û mîyanê ziwannasî de xebatê gramerî sey matematîkê ziwani, goreyê qaydeyan û formulan aver şinê. Her babetê gramerî de yeno tesbîtkerdiş ke, her parçeyê morfolojî goreyê xo wayîrê taybetmendîyanê cîyayan o, her parçe zaf muhîm o, her parçe bi parçeyanê bînan reyde bedenê ziwani anê meydan. Zerfî zî endamêkê muhîmî yê morfolojîyê nameyan ê labelê karan reyde eleqedarî yê.

Na xebate de zerfî, goreyê îmkân û zanayîşî, heme hetan rê ameyê tedqîqkerdene. Hûmara zerfan zêde ya, çekuyî goreyê kontekstê cumle eşkenê cîya wezîfeyan îfa bikerê. xora mîyanê xebate de zî gelek caran etfê na nuqtaya muhîme bîyo. Tesnîfo ke na xebate de ameyo kerdene qetî nîyo, bêguman sey gelek mijaranê ziwannasî, zerfî zî eşkenê cîya şeklan reyde bêrê dabeşkerdene. Xebate de zerfî goreyê kok, wezîf, bîna ûsn reyde ameyê etudkerdene.

Mijara zerfan raste rast karan a têkildar a. Zerfî karan reyde wezîfeyanê xo îfa kenê, fonksîyonanê îcra kenê, taybetmendîyanê xo ramojnenê. Na xebate de zerfî goreyê kokê çekuye sey zerfê kurdî û zerfê bîyanî dabeş bîyê. Prosesê peywendîdarbîyayîşê ziwanan de beyntarê ziwananê heman cografyayî de zaf taybetmendî derbasê yewbînî bênê. Nê taybetmendîyanê derbasdaran ra yew zî deyingirewtîşê çekuyan o. Xora zerfanê bîyanîyan de tesbît beno ke, gelek zerfê bîyanî nika zazakî de aktif şuxulîyênê. Tîya de zerfanê ziwananê îranîyan de kokê zerfan ser o nêameyo vindertene. Xebate de zerfê têkelî zî tesbît bîyê ke na rewşê zaf normal a.

Xebate de zerfî goreyê bînayî ameyê dabeşkerdene. Zerfanê sade û pêrabesteyan de yew konsensus esto labelê zerfê viraşteyî eşkenê cîya şeklan reyde bêrê viraştene. Tîya de taye metodê viraştişê zerfan de yew. Name û sifetî zî sey zerf eşkenê bêrê îstîmalkerdene, qandê cû beno ke metodê viraştişê name û sifetan zî *zerfanê viraşteyan* de îlawe bikero. Metodê viraştişê zerfanê viraşteyan de mabeynê zazakî û dîyalektanê bînan ê kurdî û farisî de ahengêk esto.

Goreyê fonksîyonan zerfî panc beşan ser ra ameyê îzahkerdene. Her binbeş zî goreyê xo wayîrê binbeşan a. Qaso ke zanayêno zazakî de no tewîr yew dabeşkerdiş reya verên ameyo kerdene. Zerfî goreyê panc binbeşan de yewê seba her binbeş û binbeşê binbeşan zî berhemanê zazakî ra nimûneyî de yewê her nimûne zî şîrove bîyo. No qayde reyde mijarê razberî, ameyê şênberkerdene.

Zazakî de yew ziwaneke standart çinî yo qandê cû beyntarê mintiqayanê zazakî de varyantê çekuyan zaf ê. No xusûsîyet xo mijara zerfan de zî nîşan dano. Her nimûne de xo ramojneno ke, zerfî mintîqa ra bi mintîqa vurîyênê. Labelê her çiqas varyantê çekuyan bibo zî, nê varyantê asta fonolojik de manenê û mîyanê mintiqayanê zazakî de şuxulnayîşê qaydeyanê gramerî de zêde ferqêk çinî yo.

Seke cor de ifade bî, zerfî mîyanê cumle de sayeyê karan cîya fonksîyonan îcra kenê. Goreyê taybetmendîyê karan û kontekstê cumle, taybetmendîyê zerfan vejîyênê meydan. ver ekse ney, cumleyî zî goreyê zerfan manaya xo hîra yan tenge kenê. Yanî nê her di unsûrî pê reyde yew awanîye saz kenê.

ÇİMEYÎ

- Adabeyi, Feyza. *Estanekanê Sêwregî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2005.
- Akalın Şükrü & vd.. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Akbana, Münevver. *Waka Lu*. İstanbul: Neşirxaneyê Vir, 2020.
- Aktuğ, Halil. *Gramera Kurdî Kürtçe Gramer*. İstanbul: Avesta, 2013.
- Alay, Okan. "Zazaca Halk Edebiyatı ve Esasları", *Sözden Yazıya Zazaca*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019.
- Aldatmaz, Nadire Güntaş. *Folklorê Kırmancan Ser o*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna, 2014.
- Aldatmaz, Nadire Güntaş. *Sanikanê Mamekiye ra Mamekiye Masallarından*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, 2013.
- Asmîn, Şeyda. *Zeman Sey Fekê Kardi Bî (Hikayeyê Koyî)*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna, 2013.
- Atabay, Neşe, Kutluk, İbrahim, Özel, Sevgi. *Sözcük Türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.
- Ataoglu Maaruf & Turhallı, Hüseyin. *Astorê Terqneyî*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna, 2023.
- Aykoç, Fêrgin Melik. *Pêlên Zerya Rêziman*. İstanbul: Ar Yayınları, 2021.
- Ayyıldız, Zülfükar. *Va. Şanlıurfa: Elif Matbaası*, 2019.
- Ballıkaya, Huseyin. *Dêvo Kor Estanikanê Gimgimî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2010.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Baran, Bahoz. *Rêzimana Kurmancî*. Diyarbakır: Belkî, 2012.
- Beki, Mela Aziz. *Diwon Çebexçuri*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Berz, Koyo. *Begê Dımiliyan*. İstanbul: vejyayîşê Tiji, 2001.
- Beytaş, Alî. *Şaîsmayîl*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2012.
- Bingöl, İbrahim. *Rêzimana Zazakî ya Devoka Gimgimê*. Stenbol: Avesta, 2020.
- Böler, Tuncay. *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi-I*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2022.
- Bor, İsmet. *Mesele û Vistonik*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna, 2015.
- Can, Medet. *Barkerdena Zerrî*. Estembol: Kayhan Matbaacılık, 2012.
- Çağlayan, Hüseyin. *38 ra Jü Pelge (Tertelê Dêrsimî)*. İstanbul: Tij Yayınları, 2003.
- Çem, Munzur. *Gula Çemê Pêrre*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2007.
- Çem, Munzur. *Nuşteyî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019.
- Çem, Munzur. *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*. İstanbul: Deng Yayınları, 2003.
- Çiçek, Ali Aydın. *Sayê Marû Estanikanê Xinis û Tekmanî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2012.
- Çiçek, Murad. *Mêşa Dengize Estanikanê Gimigimî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2014.
- Çiftçi, Hasan. *Uygulamalı Farsça Grameri*. Erzurum: Eser Ofset.2013.
- Çiya, Sait. *Hirê Kitabî*. İstanbul: Neşirxaneyê Vir, 2020.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2019. 260.
- Esen, Abdullah. *Mobese*. Diyarbakır: Ajans J&J, 2023.
- Gencan, Tahir Nejat. *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.
- Grûba Xebate ya Vateyî. *Sözlük Türkçe-Kırmancca (Zazaca), Ferhengê Tirkî-Kırmanckî*. İstanbul: Vate, 2019.
- Gunduz, Deniz. *Soro*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2010.
- Gunduz, Deniz. *Türkçe Açıklamalı Kırmancca-Zazaca Dil Dersleri*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2009.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- Karan, Ali. *Têmunek*. İstanbul: Neşirxaneyê Vir, 2020.
- Kaya, Ayşe. *Estanikê Bongilanê*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2018.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.
- Kurdo, Qanatê. *Rêzimana Kurdî Kurmancî-Soranî*. Nûbihar: İstanbul, 2013.
- Kurij, Seyidxan. *Arwûn û Lûy Sonikî Çoligî*. İstanbul: Nûbihar, 2014.

- Laçîn, Şahap. *Estanikan û Meselayanê Gêlî ra*. Dîyarbekir : Weşanxaneyê Roşna, 2016.
- Licokic, Mihani. *Sanikan û Deyîranê Licê ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2007.
- Malmisanij, M. *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kurmancca (Zazaca) Dilbilgisi*. İstanbul: Vate Yayınevi, 2015.
- Merdimîn, WK. *Diwan*. Van: Weşanxaneyê Peywend, 2015.
- Mirza, Yismayil. *Hevalê Roza Tenge (Hekatê Zazakî)*. Estemol: Analiz Basım Yayın, 2013.
- Mirza, Yismayil. *Sileman I-II-III*. Estemol: Ceylan Matbaacılık, 2020.
- Mutçalı, Serdar. *Türkçe-Arapça Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 2012.
- Ocek, Nezir. *Waneyên Rêzimana Kurmancî*. Van: Sîtav, 2014.
- Öztürk, Mürsel. *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Murat Kitabevi, 2013.
- Saint-Exupéry, Antoine De. *Prenso Qij*. İstanbul: Hivda İletişim, 2022.
- Seçilmek, Kafur. *Edebîyatê Fekkî yê Kirmanckî (Zazakî) yê Mintiqaya Sêwregi*. İstanbul: Rûpel, 2019.
- Septioğlu, Pervin. *Qerebegan Tarîx, Kultur û Cografya*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2019.
- Tan, Sami. *Rêzimana Kurmancî*. İstanbul: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, 2011.
- Taş, Cemal. *Roê Kirmanciyê*. İstanbul: Tij Yayıncılık, 2007.
- Topaç, Bedriye. *Bero Sûr*. Dîyarbekir: Weşanxaneyê Roşna, 2012.
- Xanlerî, Perviz Natil. *Destûre Zebane Farisî*. Tahran: İntişarate Tûs, 1368.
- Xoşnaw, Nerîman Ebdulla. *Rêzimanî Kurdî*. Stenbol: Weşanên Dara, 2021.
- Valêrî, Newzad. *Demserrê Vîrî*. İstanbul: Avesta, 2023.
- Yıldırım, Kadri. *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmancî Lehçesi)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, 2012.
- Yonat, Mehmet. *Analîzeke Sosyolinguistik li ser Morfolojîya Navderîya Devokên Kurmancî Başûrê Rojhilat, Başûrê Rojava û Bakur*. Van: Weşanxaneyê Peywend, 2021.
- Zilan, Bilal. *Di Kitabê Muhemmedê Şêx Ensarî: “Raro Raşt” û “Me’lumatê Dîniye” (Metn û Cigêrayîş)*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî, 2017.

Extended Abstract

Grammar studies are divided into sub-branches such as phonology, morphology and syntax. The most emphasized of these sub-branches is morphology. Morphology focuses on the formal aspects of language and can be divided into two main subdivisions: noun morphology and verb morphology. Noun morphology consists of nouns, adverbs, pronouns and adjectives. One of the important topics of noun morphology is adverbs. Although they are kept separate from nouns due to their different characteristics, adverbs basically show noun characteristics. Adverbs are noun-derived words that precede verbs, adjectives, adjectival verbs or adverbs and complement them in terms of time, space, direction, quality, quantity, scarcity-multiplicity and question. In general, adverbs are related to verbs and indicate verbs in the aspects mentioned above. The aim of the study is to analyze the adverbs in Zazaki, explain their characteristics and make them more concrete with examples. In each chapter, the explanations are followed by examples from written texts. Thus, theoretical explanations are explained with examples. In the study, the adverbs used in Zazaki are classified according to their origins (adverbs in Zazaki and adverbs borrowed from foreign languages), their structures (simple, derived and compound adverbs) and their functions (adverbs of time, space, quantity, quality and question). Each section has its own sub-headings and in each section many illustrative examples are given and explained. Apart from this classification, it is possible to classify adverbs in different ways, but this study focuses only on these three headings. In the grammar books written on Zazaki (in Zazaki or in other languages), many explanatory information about adverbs in Zazaki are given and as far as it has been determined, a master's thesis on adverbs in Zazaki has been prepared independently. However, it is not possible to say that these studies are sufficient. Therefore, there is a need for a study on adverbs in Zazaki written in Zazaki. As a branch of science, linguistics is cumulative and progressive. In this study, previous studies have been evaluated, these studies have been utilized and the missing parts of these studies have been tried to be eliminated. In this study, in addition to the works written on Zazaki grammar, linguistic works written in Persian, Arabic, Turkish, Sorani and Kurmanji have also been utilized, and the adverbs in Zazaki have been tried to be explained by taking into account the classifications made on adverbs in these languages. The language structure of some of these languages is not compatible with Zazaki. In Kurmanji and Persian, the classification and content of adverbs are very similar to Zazaki. In the study, a classification and evaluation was made by paying attention to this harmonization problem. This study, which was created by taking into account examples and explanations in various languages, is an original and important work because the study classifies and explains adverbs in a new and different way by making use of previous studies. In the first part of the study, the adverbs in Zazaki are evaluated in terms of their origin. Adverbs in Zazaki are divided into two as Zazaki adverbs in terms of origin and adverbs from foreign languages into Zazaki. As far as it has been determined, many adverbs from foreign languages have passed into Zazaki. In terms of structure, adverbs in Zazaki are divided into three parts: simple, derived and compound adverbs. As far as it has been determined in this section, it can be stated that compound adverbs can be obtained by various methods. It was even stated that this diversity differs from region to region. In the study, examples are given for each sub-section and in total more than 165 sentences are given as examples and the adverbs in these sentences are analyzed. Adverbs are elements used in sentences with various functions. According to their usage areas, words with nouns can also be used as adverbs. Examples of these words are also given in the study. While adverbs can be used as nouns, nouns can also function as adverbs according to their functions in the sentence. Adverbs are also a part of syntax, but this study does not focus on the syntactic properties of adverbs. The scope of the study is limited to the morphological features of adverbs, phonological differences are pointed out where necessary, but syntactic features are not emphasized. In this study, methods and techniques such as explanation, exemplification and interpretation were used. Since the adverbs in Zazaki have not been evaluated regionally and have not been subjected to a comparison with other languages, the comparative method has not been used.